บทที่ 3

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทางอาญา

สิทธิมนุษยชนทางอาญา เป็นสิทธิมนุษยชนที่แต่ละประเทศให้การคุ้มครองโดยผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ได้แก่ ตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ สิทธิของบุคคลที่ผ่านเข้ามาในขั้นตอนของการจับกุม การกักขัง การค้น การยึด การสอบสวน การฟ้องร้องคดี การพิจารณาพิพากษาคดีในศาล รวมทั้งการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งอาจจะแยกเป็นสิทธิของผู้ต้องหา สิทธิของจำเลย และสิทธิของผู้ต้องโทษ

สิทธิของบุคคลดังกล่าวนับว่ามีเป็นจำนวนมากและมีการรับรองไว้ในแต่ละประเทศแตกต่างกัน สำหรับในบทนี้จะขอพิจารณาถึงสิทธิมนุษยชนทางอาญาที่สำคัญ ๆ ที่สหประชาชาติได้รับรองในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง รวมทั้งที่มีการรับรองไว้ในสาส์นรับรองสิทธิฉบับที่สำคัญ ๆ และสิทธิมนุษยชนที่มีการรับรองคุ้มครองตามกฎหมายไทย เปรียบเทียบกับของต่างประเทศ

3.1 <u>สิทธิมนุษยชนทางอาญาตามสาส์นรับรองสิทธิต่าง ๆ</u>

การรับรองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเกิดขึ้นและมีวิวัฒนาการมานานก่อนที่จะมีการใช้คำว่า "สิทธิมนุษยชน" ก่อนที่จะมีการกำหนดสิทธิเหล่านั้นเป็นมาตรฐานสากลไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้โดยปรากฏให้เห็นในสาส์นรับรองสิทธิของภูมิภาคต่าง ๆ เช่น

- <u>การจับกุม คุมขัง</u> ได้เคยมีการรับรองสิทธินี้ไว้ในสาส์นรับรองสิทธิของประเทศอังกฤษที่นับเป็นต้นฉบับของการจัดทำเอกสารรับรองสิทธิของประชาชนในประเทศต่าง ๆ ในเวลาต่อมา สาส์นดังกล่าวคือ กฎบัตรแมกนาคาร์ต้า (Magna Carta ค.ศ. 1215) ได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้ว่า "บุคคลธรรมดาจะต้องไม่ถูกจับกุม คุมขัง บังคับให้ออกจากที่ดิน

(freehold) ของตนและจะต้องไม่ถูกถือว่าเป็นพวกนอกกฎหมาย เนรเทศ หรือกระทำโดยวิธีอื่นใด เว้นแต่จะเป็นไปตามคำพิพากษาที่ชอบด้วยกฎหมาย และกฎหมายของประเทศ [1]

นอกจากนั้น ในรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1789 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของสหรัฐอเมริกาก็ได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ห้ามมิให้รัฐสภางดใช้หมายของศาลที่สั่งให้เจ้าพนักงานส่งตัวผู้ถูกคุมขังไปให้ศาลพิจารณาว่า การกักขังนั้นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ หรือที่เรียกว่า Writ of Habeas Corpus

- <u>การฟ้องและการพิจารณาพิพากษาคดี</u> ได้มีการรับรองในกฎบัตรแมกนาคาร์ต้าไว้ว่า "การฟ้องคดีระหว่างราษฎรกับราษฎรตามกฎหมายจารีตประเพณีจะต้องไม่กระทำในศาลของกษัตริย์ แต่ให้กระทำในศาลธรรมดา" นอกจากนั้นในกฎบัตรดังกล่าวยังได้ให้หลักประกันเรื่องการดำเนินคดีโดยกำหนดคุณสมบัติของผู้พิพากษา ตำรวจ ข้าราชการตำแหน่งเจ้าเมือง และข้าราชการว่าจะต้องแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งมีความรู้ทางกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการอำนวยความยุติธรรมได้อย่างแท้จริงอีก ทั้งยังกำหนดแนวปฏิบัติในการอำนวยความยุติธรรมของเจ้าพนักงานดังกล่าวไว้ว่า "ความยุติธรรมไม่เป็นสิ่งที่พึงซื้อขายหรือปฏิเสธในอันที่จะให้แก่บุคคลใดและไม่พึงถูกหน่วงเหนี่ยวไว้"

สาส์นรับรองสิทธิอีกฉบับหนึ่งของอังกฤษที่ได้บัญญัติในเรื่องดังกล่าวไว้คือ พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ (Bill of Right, 1689) ซึ่งได้บัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทางอาญาของประชาชนโดยการจำกัดอำนาจของกษัตริย์ซึ่งยุคนั้นมีอำนาจก่อนข้างมากไว้หลายกรณี เช่น

---

[1] วิษณุ เครืองาม, <u>กฎหมายรัฐธรรมนูญ</u>, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2530), หน้า 110 - 126.

"การที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจงดใช้กฎหมายก็ดี หรือใช้กฎหมายก็ดี โดยมิได้รับความยินยอมจากรัฐสภา เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย"

"การที่พระมหากษัตริย์ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายก็ดี หรือการนำกฎหมายที่ยกเลิกแล้วมาใช้ก็ดี เป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย"

"คำสั่งตั้งศาลพิจารณาคดีเกี่ยวกับศาสนา ตลอดจนคำสั่งและการจัดตั้งศาลให้มีลักษณะทำนองเดียวกัน เป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย"

"ประชาชนมีสิทธิที่จะร้องทุกข์ต่อพระมหากษัตริย์ได้ การจำกัดเสรีภาพเช่นว่านี้ก็ดี และการดำเนินคดีฐานร้องทุกข์ก็ดี เป็นการกระทำที่มิชอบด้วยกฎหมาย"

นอกจากนั้น ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกแห่งสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1789 ยังได้รับรองสิทธิของบุคคลในเรื่องนี้ไว้ว่า การออกกฎหมายลงโทษผู้กระทำผิดโดยมิได้มีการพิจารณาคดีในศาล (Bill of Attainder) หรือออกกฎหมายที่มีผลย้อนหลัง (Ex Post Facto Laws) จะกระทำมิได้ และการพิจารณาคดีทุกเรื่องให้กระทำโดยคณะลูกขุน (jury) เว้นแต่กรณีที่รัฐสภาลงมติกล่าวโทษ และต้องพิจารณาคดีในมลรัฐที่ได้กระทำตามผิดนั้นหากมิได้กระทำผิดในมลรัฐใดก็ให้พิจารณา ณ สถานที่ที่กระทำความผิดนั้น หรือตามที่รัฐสภาจะได้กำหนดโดยกฎหมาย ห้ามมิให้ลงโทษผู้ใดฐานกบฏ เว้นเสียแต่ในคำให้การของพยานสองคนจะแสดงออกมาให้เห็นเด่นชัดเช่นนั้น หรือจำเลยสารภาพในศาลโดยเปิดเผย พลเมืองของแต่ละมลรัฐยังได้รับเอกสิทธิและความคุ้มกันในมลรัฐอื่น ๆ ด้วย นอกจากนั้นยังมีบทบัญญัติห้ามมิให้ศาลวางโทษที่ทารุณและผิดธรรมดาต่อผู้กระทำความผิดด้วย

- <u>การปฏิบัติต่อบุคคลและผู้กระทำความผิด</u> ในกฎบัตรแมกนาคาร์ต้าได้รับรองเรื่องดังกล่าวไว้ว่า "บุคคลธรรมดาจะต้องไม่ถูกคุมขังเว้นแต่จะเป็นไปตามคำพิพากษาที่ชอบด้วยกฎหมาย หรือกฎหมายของประเทศ" และ "ค่าปรับจะต้องกำหนดตามความหนักเบาของความผิด"

สาสน์อีกฉบับของอังกฤษที่ได้รับรองสิทธิของบุคคลดังกล่าวไว้ คือ สาส์นที่เรียกว่า คำขอสิทธิ (Petition of Right, 1628) อันเป็นกฎหมายที่รัฐสภาได้ร้องขอความคุ้มครองจากกษัตริย์อังกฤษเพิ่มเติมจากที่มีอยู่แล้ว และกษัตริย์ได้ยอมประกาศเพิ่มเติมให้ ได้มีการรับรองไว้ในเรื่องนี้ว่า "บุคคลที่เป็นอิสระไม่พึงถูกพิพากษาประหารชีวิต หรือตัดอวัยวะ หรือจำคุก หรือคุมขังก่อนฟังคำพยานหลักฐาน อันเป็นการขัดต่อบทบัญญัติของกฎหมายของประเทศ" และ "เอกชนจะต้องไม่ถูกบังคับให้รับทหารเข้าอยู่อาศัยในบ้านของตน" รวมทั้ง "กษัตริย์ไม่พึงออกคำสั่งให้พิจารณาโทษพลเรือนตามกฎอัยการศึกดังเช่นที่ทหารกระทำในเวลาสงคราม"

ในพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ (Bill of Rights, 1689) ของอังกฤษก็ได้รับรองบุคคลดังกล่าวไว้ว่า "การเรียกประกันตัวจำเลยมากไปก็ดี การกำหนดค่าปรับมากเกินไปก็ดี หรือการลงโทษอย่างทารุณโหดร้ายและผิดธรรมดาก็ดี เป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำ" และ "การปรับและริบทรัพย์บุคคลก่อนมีคำพิพากษาเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นโมฆะ"

นอกจากนั้นในรัฐธรรมนูญฉบับแรกของสหรัฐอเมริกาก็ได้รับรองในเรื่องนี้ไว้ว่า ห้ามมิให้มีทาสและการรับใช้โดยสมัครใจในสหรัฐหรือที่อื่นที่อยู่ในอำนาจของสหรัฐ เว้นแต่จะเป็นการลงโทษสำหรับความผิดอาญาซึ่งบุคคลนั้นได้ถูกตัดสินว่ากระทำผิด"

อนึ่ง นอกจากกฎบัตรแมกนาคาร์ต้า คำขอสิทธิพระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิของประเทศอังกฤษ และรัฐธรรมนูญฉบับแรกของสหรัฐอเมริกาจะได้รับรองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้แล้ว ในยุคไล่เลี่ยกันนั้นเองก็ยังมีสาส์นของประเทศฝรั่งเศสที่เรียกว่า ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิพลเมืองฝรั่งเศส ค.ศ 1789 ที่ได้รับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไว้ทำนองเดียวกับกฎบัตรแมกนาคาร์ต้าและรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ดังจะเห็นได้จากการรับรองเสรีภาพของบุคคลในมาตรา 4 ของปฏิญญาดังกล่าวที่บัญญัติว่า "เสรีภาพประกอบด้วยอำนาจที่จะทำอะไรก็ได้ที่ไม่เป็นการทำร้ายผู้อื่น การใช้สิทธิตามธรรมชาติของบุคคลย่อมไม่มีข้อจำกัดอื่น

ใดหากเป็นสิทธิที่บุคคลอื่นได้รับการรับรองเช่นกัน และข้อจำกัดต่าง ๆ จะมีได้เฉพาะในกฎหมายเท่านั้น" [2]

จะเห็นได้ว่า การรับรองสิทธิเสรีภาพของบุคคลที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในสมัยก่อนที่จะมีการใช้คำว่า "สิทธิมนุษยชน" นั้น เป็นการรับรองสิทธิทางอาญาไว้กว้าง ๆ และเป็นการรับรองสิทธิเฉพาะในบางภูมิภาคของโลกที่เจริญแล้วเท่านั้น และยังไม่มีลักษณะเป็นมาตรฐานเดียวกัน และสิทธิเหล่านั้นประชาชนมักได้มาโดยการเรียกร้องจากกษัตริย์หรือผู้ปกครอง อีกทั้งในสมัยก่อนการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนมักจะดำเนินการโดยผ่านกลไกที่มีอยู่ก่อนแล้ว เช่น กษัตริย์ ขุนนาง หรือศาล คณะลูกขุน ซึ่งบางครั้งกลไกดังกล่าวก็ขาดความเป็นอิสระ ขาดการตรวจสอบจากองค์กรภายนอกและประชาชน ทำให้เป็นปัญหาว่าประชาชนได้รับการคุ้มครองจริงจังตามสิทธิที่มีการรับรองไว้เพียงใด และประชาชนในภูมิภาคที่ไม่มีการรับรองสิทธิและกลไกให้การคุ้มครองสิทธิทำนองดังกล่าวก็คงถูกละเมิดสิทธิทางอาญาเป็นจำนวนไม่น้อย

ดังนั้น หลังจากที่ได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้นและเริ่มมีการใช้คำว่า "สิทธิมนุษยชน" สหประชาชาติก็ได้ให้การรับรองสิทธิมนุษยชนทางอาญาไว้เป็นมาตรฐานสากลสำหรับเป็นบรรทัดฐานของประเทศต่าง ๆ ในสาส์นที่สำคัญ คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) ซึ่งในระยะต่อมาสาส์นทั้ง 2 ฉบับก็ได้ถูกนำไปเป็นแบบอย่างในการจัดทำสาส์นรับรองสทิธิทางอาญาอื่น ๆ อีกหลายฉบับในภูมิภาคต่าง ๆ ดังจะขอพิจารณาตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

---

[2] Asbjorn Eide, International Protection of Human Rights, (July 1989) : 13 - 14.

1. <u>การจับกุม คุมขัง การค้น การยึด และสิทธิของผู้ต้องหา</u>

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้กำหนดมาตรฐานในเรื่องนี้ไว้ในข้อ 9 ว่า "บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขัง หรือเนรเทศในต่างถิ่นโดยพลการไม่ได้"

และในข้อ 11 (1) "ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีผิดตามกฎหมาย . . ."

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 1966 ก็ได้รับรองสิทธิของผู้ถูกจับกุมคุมขังในทำนองเดียวกับปฏิญญา กล่าวคือ

ในข้อ 9 แห่งกติกา ได้บัญญัติว่า "บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความมั่นคงของตน บุคคลใดจะถูกจับกุมหรือคุมขังโดยพลการมิได้ บุคคลใดจะถูกริดรอนเสรีภาพของตนมิได้ยกเว้นโดยเหตุและอาศัยกระบวนการตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย"

และหลังจากผู้ต้องหาถูกจับกุม กติกาดังกล่าวยังได้รับรองผู้ต้องหาไว้อีกหลายประการ ได้แก่

- บุคคลผู้ถูกจับกุมย่อมได้รับการแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุมและแจ้งข้อหาอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนโดยพลันในเวลาที่มีการจับกุม และในภาษาที่บุคคลนั้นเข้าใจได้ (ข้อ 9,14)
- บุคคลทุกคนที่ถูกหาว่ากระทำผิดอาญา ย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิดตามกฎหมาย (ข้อ 14)
- บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญาย่อมต้องถูกนำตัวไปศาลหรือเจ้าหน้าที่อื่นผู้มีอำนาจตามกฎหมายโดยพลัน
- ควรแยกผู้ต้องหาว่ากระทำผิดออกจากผู้ต้องโทษและพึงได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมแก่สถานะอันมิใช่เป็นผู้ต้องโทษ (ข้อ 10)
- ควรแยกตัวผู้ต้องหาว่ากระทำผิดที่เป็นเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ และให้นำตัวขึ้นพิจารณาพิพากษาคดีให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ (ข้อ 10)

- สิทธิของผู้ต้องหาดังกล่าวยังถูกนำไปรับรองไว้ในสาส์นรับรองสิทธิมนุษยชนในระดับภูมิภาคด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "อนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom 1950) ซึ่งจัดทำขึ้นโดยประเทศที่เป็นสมาชิกของสภายุโรปด้วย ซึ่งในอนุสัญญานี้ได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ตองหาไว้ (ข้อ 5 ของอนุสัญญาฯ) เช่นเดียวกับกติกาที่กล่าวมาข้างต้นทุกประการ [3] และในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา (American Convention on Human Rights 1969) ก็ได้รับรองสิทธิดังกล่าวของผู้ต้องหาไว้ในข้อ 7 เช่นเดียวกัน [4] หรือในอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Convention on the Prevention and Punishment of Crime of Genocide)

นอกจากนั้น ยังมีสาส์นอีกฉบับหนึ่งที่บัญญัติถึงการใช้อำนาจในการจับกุมคุมขังของตำรวจโดยตรง คือปฏิญญาว่าด้วยตำรวจ (Declaration on the Police 1979) ซึ่งเป็นเอกสารที่เกิดขึ้นในการประชุมของสมัชชารัฐสภา ในปี ค.ศ. 1979 ได้ประกาศถึงจริยธรรมและบทบาทของตำรวจว่า

ในส่วนของจริยธรรม ตำรวจควรจะทำหน้าที่ตามกฎหมายโดยการคุ้มครองพลเมืองและชุมชนให้ปลอดภัยจากการละเมิดกฎหมาย ตำรวจควรปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเชื่อสัตย์สุจริตไม่คอรัปชั่น ตำรวจจะต้องไม่ปฏิบัติตามคำสั่งที่ผิดกฎหมายโดยเฉพาะเรื่องการกระทำที่ทารุณโหดร้าย หรือการกระทำอื่นใดที่ขัดต่อสิทธิมนุษยชน ตำรวจพึงปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่เหนือกว่าแต่พึงงดเว้นการปฏิบัติตามคำสั่งที่รู้ว่าผิดกฎหมาย ตำรวจที่ปฏิเสธการกระทำผิดกฎหมายจะไม่ต้องรับโทษทางอาญาหรือถูกดำเนินการทางวินัย และจะต้องรับผิดต่อการกระทำ

---

[3] Council of Europe, Human Rights in International Law, (Council of Europe Press), 1992, pp.162 - 163.

[4] Ibid, P.297.

ของตนเองและการกระทำที่เกิดจากคำสั่งของตนที่ผิดกฎหายจะต้องมีบทบัญญัติของกฎหมายที่วางระบบให้หลักประกันและให้การเยียวยาต่อความเสียหายใด ๆ ที่เกิดจากการกระทำของตำรวจ อำนาจของตำรวจคือการบริการสาธารณะตามบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งจะต้องรับผิดชอบและบังคับใช้กฎหมาย ประชาชนอาจเข้าร่วมในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ หากได้รับการร้องขอในบางกรณี ตำรวจพึงได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรมในกรณีที่ไปปฏิบัติหน้าที่บางอย่างเป็นพิเศษ เช่น งานที่มีความเสี่ยงและความรับผิดชอบสูงมากกว่างานปกติที่ทำอยู่ เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ถูกดำเนินการทางวินัยหรือทางคดีอาญามีสิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อองค์กรหรือศาลที่มีความเป็นอิสระ

2. <u>การพิจารณาคดีในศาลและสิทธิของจำเลย</u>

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ได้รับรองสิทธิของจำเลยไว้หลายประการได้แก่

- ทุกคนมีสิทธิโดยเสมอภาคเต็มที่ในอันที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระและเที่ยงธรรมในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของตน และการกระทำผิดอาชญาใด ๆ ที่ตนถูกกล่าวหา (ข้อ 10)
- ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีผิดตามกฎหมายในการพิจารณาเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี (ข้อ 11(1))
- จะถือว่าบุคคลใด ๆ ว่ามีความผิดทางอาญาเนื่องด้วยการกระทำหรือละเว้นใด ๆ อันมิได้จัดเป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายภายในหรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะได้กระทำการนั้นขึ้นไม่ได้ และจะลงโทษจำเลยหนักกว่าที่ใช้อยู่ในขณะที่ได้กระทำความผิดอาญานั้นไม่ได้ (ข้อ 11 (2))

ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ก็ได้รับรองสิทธิของจำเลยในการถูกนำตัวขึ้นพิจารณาคดีในศาลไว้สอดคล้องกับปฏิญญาฯ และบัญญัติในรายละเอียดในข้อ 14 ดังนี้

- สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยในศาลที่มีอำนาจ มีอิสระและเป็นกลาง

- สิทธิที่จะได้รับแจ้งสภาพและข้อหาแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหาโดยพลัน โดยใช้ภาษาที่บุคคลนั้นเข้าใจ

- สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาว่ากระทำผิด

- สิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความได้ตามที่ต้องการ

- สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยไม่ชักช้า

- สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าและสิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือผ่านทางผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายตามที่เลือกเอง สิทธิที่จะได้รับการแจ้งให้ทราบสิทธินี้ถ้าไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย และสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งโดยไม่คิดมูลค่า ถ้าบุคคลนั้นไม่อาจรับภาระจัดการได้เอง

- สิทธิที่จะถามพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตนและขอให้หมายเรียกพยานฝ่ายตนมาซักถามภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานฝ่ายตรงข้ามของตน

- สิทธิที่จะขอความช่วยเหลือให้มีล่ามโดยไม่คิดมูลค่าหากไม่อาจเข้าใจหรือพูดภาษาที่ใช้ในศาลได้

- สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้การปรักปรำตนเองหรือรับสารภาพผิด

- สิทธิของผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กที่จะถูกพิจารณาคดีโดยวิธีพิจารณาความพิเศษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไขความประพฤติ

- สิทธิของจำเลยที่จะอุทธรณ์การลงโทษ และคำพิพากษาต่อศาลสูงให้พิจารณาทบทวนอีกครั้งตามกฎหมาย

สิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่มีการรับรองไว้ในปฏิญญาฯ และกติกาดังกล่าวถือเป็นมาตรฐานสากลที่ภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกได้นำไปเป็นแบบอย่างในการจัดทำสาสั่นรับรองสิทธิอื่น ๆ เช่น ใน "อนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน" ของสภายุโรป ได้บัญญัติรับรองสิทธิของจำเลยไว้เช่นเดียวกับกติกาที่กล่าวมาแล้ว (ข้อ 8 ของอนุสัญญาฯ)

นอกจากนั้น ในกฎบัตรว่าด้วยสิทธิของประชาชนและสิทธิมนุษยชนแห่งทวีปอัฟริกา (African Charter on Human and Peoples' Rights 1981) ซึ่งเป็นสาส์นรับรองสิทธิที่จัดทำโดยกลุ่มประเทศในทวีปอัฟริกาที่เป็นสมาชิกขององค์การอัฟริกา (The Organization of African Unity) ก็ได้รับรองสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาคดีซึ่งครอบคลุมในเรื่องของการอุทธรณ์ที่ถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองตามอนุสัญญา กฎหมาย ระเบียบ และจารีตประเพณีต่าง ๆ ต่อหน่วยงานระดับชาติของรัฐ สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำผิด สิทธิที่จะต่อสู้คดีรวมถึงสิทธิที่จะเลือกทนายด้วยตนเอง สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาภายในกำหนดเวลาที่สมเหตุสมผลโดยศาลที่มีอำนาจ และการกระทำของบุคคลใดจะเป็นความผิดอาญาก็ต่อเมื่อมีกฎหมายระบุว่าเป็นความผิดในขณะกระทำผิดเท่านั้น

3. <u>การปฏิบัติต่อบุคคลและผู้ต้องขัง และสิทธิของผู้ต้องโทษ</u>

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้รับรองสิทธิของบุคคล รวมทั้งผู้ต้องโทษไว้ว่า "บุคคลใด ๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้าไม่ได้" และ "ทุกคนเสมอกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญา และจากการยุยงให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว"

ปฏิญญาฯ ยังได้รับรองสิทธิของบุคคลและผู้ต้องโทษที่จะได้รับชดใช้หากได้รับการปฏิบัติต่อที่ผิดกฎหมาย ดังบทบัญญัติที่ว่า "ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับบำบัดอันเป็นผลจริงจังจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูล ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย"

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ได้รับรองสิทธิของบุคคลและผู้ต้องโทษไว้สอดคล้องกันกับบทบัญญัติในปฏิญญาฯ ดังนี้

- สิทธิของผู้ต้องหาและผู้ต้องโทษที่จะได้รับการชดใช้ความเสียหายที่เกิดจากถูกจับ

หรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือการปฏิบัติที่จัดต่อความยุติธรรม (ข้อ 9 (5), ข้อ 14 (6))

- สิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกพิจารณาและลงโทษซ้ำในการกระทำผิดกรรมเดียวกัน (ข้อ 14 (7))

- สิทธิของผู้ต้องโทษที่จะไม่ถูกลงโทษอย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรมและพึงได้รับการคุ้มครองจากระบบราชทัณฑ์ที่มุ่งให้มีการกลับเนื้อกลับตัวและการฟื้นฟูทางสังคม และพึงมีการจำแนกผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ และได้รับการปฏิบัติตามความเหมาะสมแก่วัยและสถานะทางกฎหมาย (ข้อ 7, ข้อ 9 (3))

- สิทธิของบุคคลที่จะไม่ต้องถูกจำคุกเพียงเพราะเหตุว่าไม่อาจชำระหนี้ตามสัญญาได้ (ข้อ 11)

- การคุ้มครองบุคคลที่กระทำผิดให้ต้องรับโทษประหารชีวิตเฉพาะผู้กระทำผิดในคดีอุกฉกรรจ์ที่สุด (ข้อ 6)

- สิทธิของผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตในการขออภัยโทษหรือลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษา การนิรโทษกรรม การอภัยโทษ หรือการลดหย่อนผ่อนโทษจากคำพิพากษาให้ประหารชีวิตในทุกกรณี

นอกจากสิทธิของผู้ต้องโทษจะได้รับการรับรองไว้ในปฏิญญาฯ และกติกาฯ ดังกล่าวแล้ว สหประชาชาติยังได้จัดทำข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดได้รับรองให้ใช้บังคับเมื่อ 30 สิงหาคม 2498 เพื่อเป็นแนวปฏิบัติของประเทศต่าง ๆ ให้ผู้ต้องโทษได้รับการคุ้มครองเป็นมาตรฐานเดียวกัน ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำดังกล่าว ได้รับรองสิทธิของผู้ต้องโทษในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น

<u>มาตรฐานขั้นต่ำเรื่องการจดบันทึกของเจ้าหน้าที่เรือนจำ</u>

- เรือนจำทุกแห่งต้องมีสมุดทะเบียนบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ต้องขัง เพื่อบ่งตัวผู้ต้องขัง ความผิดและอำนาจที่จับกุมคุมขัง วัน และเวลาที่รับตัวและปลดปล่อย

- การรับตัวผู้ต้องขังต้องมีคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมาย รายละเอียดคำสั่งบันทึกไว้ในทะเบียน

มาตรฐานขั้นต่ำเรื่องการจัดงานให้ผู้ต้องโทษทำ

- งานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำนั้น จะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมานให้หลาบจำ
- จำนวนชั่วโมงทำงาน ควรกำหนดอย่างเหมาะสม โดยพิจารณาให้ใกล้เคียงกับงานอิสระภายนอก และมีวันพักผ่อนสัปดาห์ละ 1 วัน
- ได้รับค่าตอบแทนอย่างเป็นธรรม และเรือนจำกับไว้เป็นส่วนหนึ่งสะสมไว้ให้ผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษ

มาตรฐานขั้นต่ำเรื่องการปฏิบัติแก่ผู้ต้องขัง

- การย้ายผู้ต้องขังเข้าออกเรือนจำ พึงระมัดระวังให้อยู่ในสายตาประชาชนน้อยที่สุด มิให้ผู้ต้องขังได้รับการดูหมิ่น เหยียดหยามเป็นตัวประหลาดและไม่เปิดเผยต่อผู้พบเห็น
- การลำเลียงผู้ต้องขังไม่ให้อับลม มืดทึบ หรือทรมานร่างกายโดยไม่จำเป็น
- แยกผู้ต้องขังพวกที่มีประวัติอาชญากรรมหรือชั่วออกจากผู้ต้องขังอื่น เพื่อความสะดวกในการแก้ไขบำบัด

มาตราฐานขั้นต่ำเรื่องการปล่อยและพักการลงโทษ

- ก่อนครบกำหนดโทษ ควรดำเนินการเป็นขั้นตอนให้ผู้ต้องขังค่อย ๆ เคยชินกับชีวิตในสังคมภายนอกด้วยการใช้วิธีการปล่อยแบบบ้านกึ่งวิถี การทดลองปล่อยโดยมีเงื่อนไข หรือการพักการลงโทษและคุมประพฤติ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่อื่นซึ่งมิใช่ตำรวจหรือนักสังคมสงเคราะห์
- ควรส่งเสริมให้มีมาตรการพักการลงโทษให้มากขึ้นเท่าที่จะทำได้

มาตรฐานขั้นต่ำเรื่องการลงโทษฐานผิดวินัย

- การลงทัณฑ์ต่อร่างกาย เช่น เฆี่ยน ขังห้องมืด และการลงทัณฑ์ที่เหี้ยมโหดทารุณไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้าแก่ผู้ต้องขังที่กระทำผิดวินัยจะกระทำมิได้

- การลงทัณฑ์ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพทางกายหรือจิต หรือการขังเดี่ยวในห้องเล็กหรือลดอาหาร ไม่พึงปฏิบัติ

- ห้ามมิให้มอบหมายให้ผู้ต้องขังทำงานในหน้าที่ของพนักงานเรือนจำและงานเกี่ยวกับการรักษาวินัย

- ความประพฤติที่ผิดวินัย วิธีการและระยะเวลาลงทัณฑ์และผู้มีอำนาจลงทัณฑ์ต้องตราเป็นกฎหมายหรือข้อบังคับ

มาตรฐานขั้นต่ำเรื่องการร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง

- นับแต่วันแรกรับตัว ผู้ต้องขังควรได้รับคู่มือว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้นั้น การรักษาวินัยในเรือนจำ วิธียื่นคำขอ ร้องทุกข์และเรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็นเพื่อได้ศึกษาให้เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของเขา

- ผู้ต้องขังมีโอกาสร้องขอ หรือร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้แทนสัปดาห์ละครั้ง

- ผู้ต้องขังที่ร้องขอหรือร้องทุกข์แก่ผู้ตรวจเรือนจำ พึงมีโอกาสพูดคุยกับผู้ตรวจเรือนจำ หรือเจ้าหน้าที่โดยไม่มีผู้บัญชาการเรือนจำอยู่ด้วย

สาส์นที่สำคัญอีกฉบับหนึ่งที่ได้รับรองสิทธิของผู้ต้องโทษไว้คือ อนุสัญญาต่อต้านการทารุณโหดร้ายหรือการปฏิบัติต่อนักโทษต่ำกว่ามาตรฐาน (Convention against torture and other cruel, Inhuman of Degrading Treatment of Punishment 1984)

อนุสัญญานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะลงโทษบุคคลที่กระทำการใด ๆ ที่ทารุณโหดร้าย คือเป็นการกระทำที่ทำให้เกิดความเจ็บปวดทั้งกายและจิตใจ โดยกำหนดให้รัฐภาคีร่วมกันกำจัด

การกระทำดังกล่าวด้วย วิธีการต่าง ๆ เช่น การหามาตรการป้องกันการกระทำทารุณทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร และทางตุลาการ ภายใต้เขตอำนาจของรัฐ รัฐควรจะให้หลักประกันแก่ประชาชนโดยบัญญัติว่าการกระทำทารุณเป็นความผิดทางอาญา รวมทั้งความพยายามในการกระทำความผิดดังกล่าวด้วย และควรระบุโทษหนักที่เหมาะสมกับความผิดนั้นด้วย รัฐควรจะให้หลักประกันแก่ปัจเจกบุคคลที่ถูกทารุณภายในเขตแดนของตนให้มีสิทธิที่จะร้องทุกข์ และได้รับการพิจารณาคดีด้วยความยุติธรรมโดยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความสามารถ และควรจะให้หลักประกันแก่ผู้ร้องทุกข์และพยานทั้งหลายในการที่จะไม่ถูกปฏิบัติต่ออย่างไร้มนุษยธรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีสาส์นอื่น ๆ อีก ที่รับร้องสิทธิของผู้ต้องโทษไว้สอดคล้องกับบทบัญญัติในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ที่สำคัญเช่น อนุสัญญาเพื่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน 1950" ของสภายุโรป และ "อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งอเมริกา 1969"

สาส์นรับรองสิทธิทั้งในระดับสากลและระดับภูมิภาคที่กล่าวมานั้นต่างได้รับรองสิทธิของผู้ต้องหา สิทธิของจำเลย และสิทธิของผู้ต้องขัง ค่อนข้างจะสอดคล้องกัน แต่มีสาส์นที่รับรองสิทธิมนุษยชนทางอาญาอีกลักษณะหนึ่งที่มุ่งพัฒนากลไกในระบบกระบวนการยุติให้มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 1979 สหประชาชาติได้จัดทำสาส์นขึ้นฉบับหนึ่งเพื่อกำหนดจรรยาบรรณในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายให้เป็นแนวปฏิบัติร่วมกันเรียกว่า "ประมวลจรรยาบรรณสำหรับเจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมาย" (Code of Conduct of Law Enforcement officials 1979) [5] ซึ่งมีสาระดังนี้

---

[5] United Nations, Human Rights : A Compilation of International Instruments, (New York, 1988), pp. 226 - 232.

มาตรา 1 เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายจะต้องปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผลสำเร็จตลอดเวลาโดยรับใช้ชุมชน โดยการปกป้องคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการกระทำอันไม่ชอบด้วยกฎหมาย และโดยยึดมั่นในความรับผิดชอบอย่างสูงซึ่งผู้ประกอบอาชีพเช่นนั้นพึงมี

มาตรา 2 ในการปฏิบัติหน้าที่ เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายจะต้องให้ความเคารพและให้การคุ้มครองเกียรติภูมิของมนุษย์ ส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชนของบุคคลทุกคน

มาตรา 3 เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายอาจใช้กำลังก็ต่อเมื่อมีเหตุอันจำเป็นยิ่งยวดเท่านั้น และต้องอยู่ภายในขอบเขตความจำเป็นเพื่อการปฏิบัติหน้าที่

มาตรา 4 เรื่องราวความลับต่าง ๆ ที่อยู่ในความครอบครองของเจ้าหน้าที่รักษากฎหมายจะต้องรักษาไว้เป็นความลับ เว้นแต่ในกรณีที่เป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้มาเพื่อดำเนินกระบวนการยุติธรรม

มาตรา 5 เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายจะยุยง ส่งเสริม หรือก่อ หรือยอมให้เกิดการกระทำใด ๆ อันเป็นการทรมานหรือทารุณกรรมอื่น ๆ การปฏิบัติหรือการลงโทษที่เสื่อมทรามหรือไร้มนุษยธรรม และเจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายจะยกอ้างเอาคำสั่งของผู้บังคับบัญชาชั้นสูงหรือสถานการณ์ยกเว้นบางอย่าง เช่น การที่รัฐตกอยู่ในภาวะสงครามหรือถูกคุกคามจากภัยสงคราม หรือถูกคุกคามจากภัยสงคราม การคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ ความไม่มั่นคงภายในทางการเมือง หรือสาธารณภัยฉุกเฉินมาเป็นเหตุอ้างเพื่อให้มีการทรมาน หรือทารุณกรรมอื่น ๆ การปฏิบัติหรือลงโทษที่เสื่อมทราบหรือไร้มนุษยธรรมได้

มาตรา 6 เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายจะต้องให้ความมั่นใจได้ว่า มีการคุ้มครองสุขภาพอนามัยของบุคคลที่อยู่ในการคุมขังของตน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีจำเป็นจะต้องให้การดูแลรักษาทางแพทย์โดยทันที

มาตรา 7 เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายจะต้องไม่กระทำการใด ๆ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวโดยมิชอบทั้งจะต้องต่อต้านและตอบโต้การกระทำดังกล่าวอย่างเคร่งครัดอีกด้วย

มาตรา 8 เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายจะต้องเคารพในกฎหมาย และประมวลจรรยาบรรณฉบับนี้ ทั้งยังจะต้องป้องกันและต่อต้านกับการละเมิดกฎหมายและประมวลจรรยาบรรณที่ว่าอย่างเคร่งครัด และโดยเต็มกำลังความสามารถ

เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รักษากฎหมาย ซึ่งมีเหตุผลเชื่อได้ว่าเกิดการละเมิด หรือกำลังจะเกิดการละเมิดประมวลจรรยาบรรณนี้ จะต้องรายงานแก่ผู้มีอำนาจหน้าที่ในระดับสูงขึ้นไป และในกรณีจำเป็นให้รายงานไปยังผู้มีอำนาจหน้าที่ในระดับสูงขึ้นไป และในกรณีจำเป็นให้รายงานไปยังผู้มีอำนาจหน้าที่อื่น ๆ ที่เหมาะสมหรือองค์กรที่ได้รับมอบอำนาจให้ดูแลตรวจตราหรือแก้ไขความเสียหาย

นอกจากนั้น ในปี ค.ศ. 1985 สหประชาชาติยังได้ประกาศ "ปฏิญญาว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานในการปฏิบัติต่อเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่" (Declaration of Basic Principle of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power) ซึ่งได้กำหนดหลักการสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ที่เจ้าหน้าที่พึงปฏิบัติต่อผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม นับตั้งแต่ขั้นถูกจับกุม คุมขัง สอบสวนฟ้องร้อง การพิจารณาคดี หลักการความเป็นอิสระของศาล ตลอดจนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และการชดใช้ค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรม ซึ่งล้วนเป็นหลักการที่บัญญัติสอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าจะมีการจัดทำสาส์นรับรองสิทธิมนุษยชนในทางอาญาทั้งในระดับสากลและในระดับภูมิภาคมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ก็ปรากฏอยู่เสมอว่าบุคคลที่ผ่านเข้ามาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจำนวนไม่น้อยในประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ต้องโทษยังถูกละเมิดสิทธิอยู่เสมอ ทั้งนี้มีสาเหตุสำคัญเนื่องมาจากสาส์นรับรองสิทธิดังกล่าวเหล่านั้นส่วนมากโดยเฉพาะปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสาส์นอื่น ๆ ไม่มีสถานภาพเป็นกฎหมายจึงไม่มีอำนาจผูกมัดรัฐสมาชิกของสหประชาชาติให้ปฏิบัติตาม ส่วนกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและอนุสัญญาอื่น ๆ ที่ได้กำหนดพันธกรณีให้รัฐสมาชิกต้องปฏิบัติตามหากแต่กติกาและอนุสัญญาเหลานั้นก็มิได้มีบทลงโทษรัฐสมาชิกที่ไปปฏิบัติตามอย่างชัดแจ้งและเข้มงวดแต่อย่างใด ทำให้รัฐสมาชิกของกติกาและอนุสัญญาต่าง ๆ มิได้ปฏิบัติตามมาตรฐานในสาส์นที่ตนเป็นภาคีโดยมิได้เกรงกลัวต่อการถูกลงโทษแต่อย่างใด ประกอบกับลำพังกลไกด้านส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนระดับระหว่างประเทศที่มีอยู่ก็ไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะก้าวล่วงเข้าไปดูแลเยียวยาแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนของแต่ละประเทศได้ทุกกรณี

ดังนั้น สหประชาชาติจึงรณรงค์ให้ทุกประเทศเห็นความสำคัญของการจัดตั้งกลไกระดับชาติขึ้นเพื่อรับผิดชอบงานด้านนี้โดยตรง และในการประชุมระดับโลกว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในเดือนมิถุนายน 2536 ณ กรุงเจนีวา ประเทศออสเตรีย ได้เกิดแถลงการณ์ฉบับหนึ่งคือปฏิญญาแห่งกรุงเวียนนาซึ่งในแถลงการณ์ดังกล่าวได้เรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ มีภาระหน้าที่ต้องจัดตั้งกลไกระดับชาติที่ถาวรที่รับผิดชอบในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเห็นว่าทุกประเทศจะต้องมีมาตรการเยียวยาการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง มาตรการในทางการบริหารงานยุติธรรม ซึ่งรวมถึงการบังคับใช้กฎหมายองค์กรที่ทำหน้าที่ด้านการสอบสวนฟ้องร้องคดี ความเป็นอิสระของศาล และการปฏิบัติหน้าที่ของนักกฎหมายที่ดำเนินการตามมาตรฐานสากลระหว่างประเทศ ซึ่งล้วนเป็นมาตรการสำคัญที่ทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนมีประสิทธิภาพ

3.2 สิทธิมนุษยชนตามกฎหมายไทยและต่างประเทศ

สิทธิมนุษยชนทางอาญาที่สำคัญที่จะขอกล่าวถึง มีดังต่อไปนี้

สิทธิของผู้ต้องหา ที่สำคัญคือ

- สิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคกันตามกฎหมาย
- สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำผิด
- สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองเรื่องการจับกุม คุมขัง ค้น และยึด
- สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหาในลักษณะที่สามารถเข้าใจข้อหา
- สิทธิที่จะไม่ถูกล่อล่วงชู่เข็ญหรือให้สัญญา
- สิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร
- สิทธิในการมีทนาย
- สิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การ
- สิทธิในการมีล่าม
- สิทธิในการติดต่อกับครอบครัว
- สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว

สิทธิของจำเลย ที่สำคัญคือ

- สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำผิด
- สิทธิในการมีทนายและพูดจากับทนายสองต่อสอง
- สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้า เปิดเผย และรวดเร็วโดยผู้พิพากษาที่มีความเป็นอิสระ
- สิทธิที่จะให้การและไม่ให้การ
- สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลัง

- สิทธิในการมีล่าม
- สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว

<u>สิทธิของผู้ต้องโทษ</u> ที่สำคัญคือ

- สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยม
- สิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผล
- สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีใหม่
- สิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษซ้ำในความผิดเดียวกัน
- สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติต่ออย่างมีมนุษยธรรม

ก. <u>สิทธิของผู้ต้องหา</u>

สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศที่สำคัญ ๆ ได้แก่

1. <u>สิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคกันตามกฎหมาย</u>

กฎหมายไทยได้รับรองสิทธินี้ไว้ในมาตรา 25 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 ได้รับรองเรื่องความเสมอภาคไว้ว่า "บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน"

หลักนี้เป็นหลักสากลที่แทบทุกประเทศให้การรับรอง แต่บางประเทศรับรองไว้ในประมวลกฎหมายอาญา เช่น ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งบัญญัติไว้ทำนองเดียวกันว่า "บุคคลย่อมมีความเสมอภาคกันตามกฎหมายและได้รับการปฏิบัติต่อโดยปราศจากการกีดกัน" ส่วนบางประเทศบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นประเทศสหรัฐอเมริกา ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา ซึ่งบัญญัติไว้ทำนองเดียวกับของประเทศไทย

2. **สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์**

สิทธินี้นับเป็นสิทธิสากลที่มีการรับรองไว้ทั้งในระดับสหประชาชาติและในกฎหมายของทุกประเทศ กล่าวคือ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 มาตรา 29 คุ้มครองไว้ว่า "ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด"

ในต่างประเทศก็มีการรับรองไว้ไม่แตกต่างกัน เช่น ในรัฐธรรมนูญมาตรา 13 (5) ของประเทศศรีลังกา ที่บัญญัติว่า "ทุกคนจะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่าเขาได้กระทำผิดจริง" หรือในเอกสารรับรองสิทธิมาตรา 3 (Bill of Rights) และรัฐธรรมนูญ ข้อ 14 ของประเทศฟิลิปปินส์ ก็ได้รับรองไว้ว่าในคดีอาญาทั่วไป ผู้ต้องหาจะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะพิพากษาว่าเขาได้กระทำผิด

3. **สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองเรื่องการจับกุม คุมขัง ค้น และยึด**

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 ได้คุ้มครองเสรีภาพในร่างกายของบุคคลไว้ว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในร่างกาย การจับกุม คุมขัง หรือตรวจค้นตัวบุคคลไม่ว่ากรณีใด ๆ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย"

ในทางปฏิบัติ สิทธิดังกล่าวของคนไทยยังไม่ได้รับการคุ้มครองเท่าที่ควร ดังที่เป็นข่าวอยู่เสมอว่าได้เกิด "คดีวิสามัญฆาตกรรม" ขึ้นบ่อยครั้ง คดีวิสามัญฆาตกรรมนั้นเกิดจากหลักการให้ความคุ้มครองทั้งเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเสี่ยงชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อบังคับใช้กฎหมายแก่เจ้าหน้าที่รัฐในการป้องกันตนเองได้ตามหลักการป้องกันตนเองตามมาตรา 68 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเกิดจากการละเมิดต่อกฎหมาย เช่น การเข้าตรวจค้นหรือจับกุมโดยชอบแล้วอีกฝ่ายใช้อาวุธต่อสู้ขัดขวาง และเป็นภยันตรายที่ใกล้จะถึงอันเป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าและการป้องกันนั้นพอสมควรแก่เหตุ

ดังนั้น การทำวิสามัญฆาตกรรมจึงไม่อาจกำหนดไว้ล่วงหน้าได้ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่ทราบถึงที่มาและขอบเขตของการใช้อาวุธที่มักจะกล่าวอ้างได้ว่าเป็นคดีวิสามัญฆาตรกรรมตามกฎหมาย ดังเช่น การที่นายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเคยให้สัมภาษณ์เมื่อหลายปีก่อนว่า การทำวิสามัญฆาตรกรรมที่เกิดขึ้นชุกชุมในเวลานั้นเกิดจากการประชุมร่วมกันพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบแล้วว่า "ไม่ผิดตัว" จึงทำวิสามัญฆาตกรรม ขอให้ประชาชนวางใจได้ การให้สัมภาษณ์เช่นนี้นับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะแสดงว่าเจ้าหน้าที่ผู้ใช้อาวุธได้ตามกฎหมายระดับผู้ใหญ่เองก็ยังเข้าใจว่าการทำวิสามัญฆาตกรรมนั้นสามารถกำหนดไว้ล่วงหน้า ซึ่งคงคาดการณ์ได้ว่า เจ้าหน้าที่ระดับผู้น้อยก็คงจะเข้าใจผิดเช่นกัน นับว่าเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ควรได้รับความสนใจและหาทางป้องกันแก้ไข

ในต่างประเทศได้รับรองให้การคุ้มครองเรื่องนี้ไว้ชัดเจนเช่นกัน เช่น

ประเทศญี่ปุ่น ได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของญี่ปุ่น ค.ศ. 1948 โดยวางหลักไว้ว่า การสอบสวนคดีอาญาจะต้องกระทำโดยความสมัครใจ และบุคคลจะไม่ถูกจับกุมโดยปราศจากหมายจับผู้พิพากษาเป็นผู้ออกหมายจับ ในกรณีที่มีเหตุผลอันสมควรทำให้เชื่อว่าผู้ต้องสงสัยกระทำผิดตามที่ถูกกล่าวหา พนักงานอัยการหรือตำรวจชั้นอาวุโสจะยื่นคำร้องขอให้ศาลออกหมายจับได้

บุคคลอาจถูกจับโดยไม่มีหมายจับได้ ในกรณีการจับผู้ที่กำลังกระทำความผิดอยู่ในขณะนั้น หรือเพิ่งกระทำความผิดมา หากผู้ทำการจับกุมไม่ใช่พนักงานอัยการ เจ้าพนักงานผู้ช่วยของอัยการหรือตำรวจ ผู้จับกุมต้องส่งตัวผู้ถูกจับกุมไปยังพนักงานอัยการหรือตำรวจทันที (มาตรา 212 – 215 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาญี่ปุ่น)

ประเทศอินโดนีเซีย รับรองเรื่องดังกล่าวไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ค.ศ. 1981 ได้วางหลักไว้ว่าการจับ หน่วงเหนี่ยวกักขัง การค้นและการยึดจะกระทำ

ได้โดยหมายที่ออกโดยเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจเท่านั้น และต้องดำเนินการตามกระบวนการที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย นอกจากนั้นยังได้คุ้มครองในรายละเอียดไว้ว่า

- การออกหมายจับบุคคลจะต้องมีหลักฐานแน่ชัดเพียงพอว่าบุคคลนั้นได้กระทำผิดอาญา
- การจับจะต้องกระทำโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจแห่งรัฐโดยแสดงหมายจับ เว้นแต่ในบางกรณีที่อาจจับได้โดยไม่ต้องมีหมายจับ
- การกักขังจะทำได้เฉพาะกับบุคคลที่มีกระทำความผิดซึ่งมีโทษทางอาญาจำคุก 5 ปีขึ้นไปเท่านั้น
- การค้นบ้านของบุคคล พนักงานสอบสวนต้องแสดงบัตรประจำตัวเป็นสิ่งแรกต่อเจ้าของบ้าน
- การยึดจะกระทำได้โดยพนักงานสอบสวนที่มีหมายยึดที่ออกโดยหัวหน้าศาลท้องถิ่น

ประเทศศรีลังกา ได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 13 ว่า บุคคลจะไม่ถูกจับโดยไม่ผ่านขั้นตอนของกฎหมาย และในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 37 ก็ได้คุ้มครองบุคคลที่ถูกจับโดยไม่มีหมายศาลว่าจะถูกกักขังได้นานไม่เกิน 24 ชั่วโมง โดยไม่มีการนำตัวเสนอต่อศาล

ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 4 ไว้ว่า

"สิทธิของบุคคลที่จะมีความปลอดภัยมั่นคงในร่างกาย เคหะสถาน เอกสาร และวัตถุสิ่งของ ต่อการค้น การยึด และการจับที่ไม่มีเหตุอันควรจะถูกล่วงละเมิดมิได้ และห้ามมิให้มีการออกหมาย เว้นแต่จะโดยมีเหตุอันควร ซึ่งได้มาโดยการสาบาน หรือปฏิญานตนและหมายนั้นจะต้องระบุเฉพาะเจาะจงถึงสถานที่ซึ่งถูกค้น ตัวบุคคลที่จะถูกค้นและสิ่งของที่จะถูกยึด"

นอกจากนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสหรัฐอเมริกา ยังได้นำสิทธิพื้นฐานดังกล่าวของประชาชนมาวางหลักการที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งคือ หลักการไม่ยอมรับฟังพยานวัตถุหรือ

พยานเอกสารซึ่งได้มาโดยวิธีการจับ การค้น หรือการยึดที่มิชอบด้วยกฎหมาย (Exclusionary Rule)

สำหรับประเทศไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 78 และมาตรา 92 บัญญัติรับรองว่า การค้นและการจับจะต้องกระทำโดยมีหมายจับและหมายค้น เว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้นว่าค้นหรือจับได้โดยไม่ต้องมีหมาย

อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติมีปัญหาสำคัญ 2 ประการคือ

1. เจ้าหน้าที่ตำรวจมักจะทำการค้นหรือจับโดยอ้างว่าเข้าข้อยกเว้น
2. การออกหมายจับหรือหมายค้นให้เป็นอำนาจของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ซึ่งในทางปฏิบัติมักจะไม่มีการตรวจสอบการออกหมายอย่างจริงจัง ทำให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ปัจจุบัน คณะกรรมการพิจารณาแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแต่งตั้งโดยคณะรัฐมนตรี ได้นำหลักการของต่างประเทศมาใช้ในเรื่องการค้นและจับว่าการออกหมายค้นและหมายจับให้พนักงานอัยการเป็นผู้ยื่นคำร้องต่อศาลให้ออกหมายดังกล่าว ร่างกฎหมายนี้อยู่ระหว่างการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี

4. <u>สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหา</u>

ตามบทบัญญัติในมาตรา 134 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติว่า "เมื่อผู้ต้องหาถูกเรียก หรือส่งตัวมาหรือเข้าหาพนักงานสอบสวนเอง หรือปรากฏว่าผู้ใดซึ่งมาอยู่ต่อหน้าเจ้าพนักงานเป็นผู้ต้องหา ให้ถามชื่อตัว นามสกุล ชาติ บังคับ บิดามารดา อายุ อาชีพ ที่อยู่ ที่เกิด และแจ้งข้อหาให้ทราบ และต้องบอกให้ทราบก่อนว่า ถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวนั้นอาจใช้เป็นหลักฐานยันเขาในการพิจารณาได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลย ก็ให้บันทึกไว้"

การแจ้งข้อหาในมาตราดังกล่าว หมายถึง การแจ้งฐานความผิดตามกฎหมายที่มีโทษทางอาญา แต่ก็มีปัญหาว่าจะต้องแจ้งโดยละเอียดว่าเป็นมาตราใดของกฎหมายใด หรือเพียงแจ้งความผิด เช่น ลักทรัพย์ ฉ้อโกง แจ้งความเท็จ หรือจะต้องบรรยายถึงองค์ประกอบความผิดด้วย และต้องแจ้งข้อหาให้ทราบทุกข้อหา ดังที่จะบรรยายในคำฟ้องในเวลาต่อไปหรือไม่

ถ้าจะมุ่งประกันสิทธิของผู้ต้องหาอย่างเต็มที่แล้ว การตีความมาตรา 134 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็ควรกระทำโดยเคร่งครัด กล่าวคือ ต้องแจ้งข้อหาโดยละเอียดให้ผู้ต้องหาเข้าใจได้ว่าตนเองถูกหาว่ากระทำผิดกฎหมายใด เช่นเดียวกับคำบรรยายฟ้องของพนักงานอัยการต่อศาล เพราะมิฉะนั้นผู้ต้องหาก็จะไม่ทราบว่าพนักงานสอบสวนกำลังสอบสวนในเรื่องอะไรและควรจะให้การอย่างไรจึงจะสมควรแก่กรณี แต่การแจ้งข้อหาโดยละเอียดเช่นนี้ก็อาจกระทำไม่ได้ทั้งหมด เพราะพนักงานสอบสวนเอาก็ยังไม่ทราบว่าผู้ต้องหาจะถูกฟ้องในรายละเอียดอย่างไร ถ้าแจ้งข้อหาโดยละเอียดผูกมัดเอาไว้ เมื่อถึงขั้นฟ้องอาจปรากฏว่าข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายแตกต่างกันออกไป จะถือว่าไม่มีการสอบสวนในเรื่องดังกล่าวก็จะเป็นการสร้างภาระแก่พนักงานสอบสวน [6]

และตามแนวคำพิพากษาฎีกาของไทยก็มีแนวโน้มว่า การแจ้งข้อหานั้นหาต้องทำโดยละเอียดทุกขั้นตอนไม่ เช่น กรณีถ้าผู้ต้องหาพอทราบได้ว่าการที่ตนถูกกล่าวหานั้นเกี่ยวโยงไป

---

[6] อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, หน้า 36.

ถึงความผิดฐานอื่นด้วย และถ้าได้มีการแจ้งข้อหาไว้แล้วแต่แรก ต่อมาปรากฏว่าความผิดฐานแรกนั้นทำให้ผู้ต้องหาถูกฟ้องได้อีกก็ไม่จำต้องแจ้งข้อหาอีก [7]

ส่วนการที่บทบัญญัติในมาตรา 134 ที่ให้พนักงานสอบสวนบอกหรือเตือนให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า ถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวนั้นอาจใช้เป็นหลักฐานยันเขาในการพิจารณาได้ และกฎหมายยังให้สิทธิผู้ต้องหาที่จะตอบหรือไม่ก็ได้ นับว่าเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา เพราะถ้าผู้ต้องหาไม่รู้ว่าตนมีสิทธิที่จะไม่ตอบ การที่จะกล่าวถ้อยคำผูกมัดตนเองก็คงไม่เกิดขึ้น แต่กฎหมายไทยหาได้เน้นเรื่องการเตือนผู้ต้องหาว่ามีสิทธิที่จะไม่ตอบ กลับไปเน้นในเรื่องที่ว่าต้องเตือนให้รู้ว่าคำพูดที่ตอบนั้นสามารถนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานปรักปรำตนเองได้ และตามแนวคำพิพากษาฎีกาก็ถือว่าการเตือนนี้เป็นสิ่งที่ต้องยึดถือเป็นเคร่งครัดว่าต้องกระทำ เช่น โจทก์ฟ้องจำเลยกับพวกว่าสมคบกันปล้นทรัพย์ จำเลยให้การปฏิเสธโจทก์มีพยานบุคคลสามปากแต่เบิกความไม่น่าเชื่อ อย่างไรก็ตามโจทก์มีพยานอีกข้อหนึ่งคือ เมื่อจับจำเลยได้จำเลยให้การรับสารภาพว่าไปทำการปล้นทรัพย์จริง เพราะโกรธเคืองเจ้าทรัพย์ แต่เจ้าพนักงานมิได้จดคำรับสารภาพของจำเลยไว้ และคำรับนี้ก็เกิดขึ้นโดยเจ้าพนักงานมิได้เตือนจำเลยเสียก่อน ดังนั้นจึงจะฟังคำรับสารภาพนั้นมาลงโทษจำเลยไม่ได้ [8] หรือเดิมผู้ต้องหาให้ถ้อยคำซึ่งปฏิเสธความผิดแก่พลตำรวจซึ่งมิใช่พนักงานสอบสวน ต่อมาพนักงานสอบสวนไม่สอบปากคำผู้ต้องหาเอง ผู้ต้องหารับสารภาพ แต่เจ้าพนักงานสอบสวนมิได้กล่าวเตือนผู้เสียหายก่อน ดังนี้คำรับของผู้ต้องหารับฟังไม่ได้ขัดกับมาตรา 134 [9]

---

7 เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 69/2498 วินิจฉัยไว้ว่า "ที่จำเลยค้านว่าคำรับชั้นสอบสวนเพิ่มเติมไม่ได้แจ้งข้อหาให้จำเลยทราบตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 134 จะฟังคำรับมายันจำเลยไม่ได้นั้น ข้อนี้ปรากฏว่าเมื่อสอบสวนครั้งแรก พนักงานสอบสวนได้ปฏิบัติการถูกต้องชอบด้วยวิธีพิจารณาที่จำเลยยกขึ้นกล่าวแล้วไม่จำต้องปฏิบัติซ้ำอีก

8 คำพิพากษาฎีกาที่ 769/2482

9 คำพิพากษาฎีกาที่ 57/2498

อย่างไรก็ตาม การเตือนผู้ต้องหาตามมาตรา 14 นี้แม้จะมีประโยชน์ในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา แต่เป็นการคุ้มครองทางอ้อม เพราะการคุ้มครองโดยตรงน่าจะเป็นการให้สิทธิในการนิ่งเฉยไม่ตอบคำถามหรือไม่กระทำการใด ๆ ที่จะเป็นปฏิปักษ์ต่อตัวเองมากกว่า และถ้าผู้ต้องหาไม่รู้สิทธิข้อนี้และไม่ใช้สิทธิที่จะนิ่งเฉย กลับตอบคำถามพนักงานสอบสวน โอกาสที่ตนเองจะให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตัวเองนั้นมีมากตามกฎหมายไทย เพราะแม้จะให้การเป็นประโยชน์ต่อความผิดหนึ่ง ก็ไม่แน่เสมอไปว่าจะเป็นปฏิปักษ์ต่อตนในความผิดฐานอื่นหรือไม่ [10]

สำหรับในต่างประเทศส่วนมากได้รับรองสิทธิที่ผู้ต้องหาจะได้รับแจ้งข้อกล่าวหาไว้ทำนองเดียวกัน แต่อาจแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น

ประเทศญี่ปุ่น ได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้ว่า การจับกุมกรณีฉุกเฉินเมื่อตำรวจจับกุมตัวผู้ต้องหาได้ หรือได้รับตัวผู้ต้องหาไว้แล้วก็ตาม เจ้าหน้าที่ตำรวจชั้นอาวุโสต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบทันทีถึงสาระสำคัญของข้อเท็จจริงซึ่งเป็นเหตุให้ผู้ต้องหาถูกจับ และตำรวจต้องให้โอกาสแก่ผู้ต้องหาในการที่จะให้คำชี้แจงในกรณีที่ผู้ต้องหาต้องการ (มาตรา 210 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา)

ประเทศฟิลิปปินส์ รับรองไว้ว่า หลังจากถูกจับผู้ต้องหามีสิทธิได้รับแจ้งถึงข้อกล่าวหาและฐานความผิด (สิทธิของผู้ต้องหา กฎข้อ 115, ข้อบังคับของศาลข้อ 1)

ประเทศอินโดนีเซีย รับรองไว้ว่านับแต่ที่ถูกจับหรือกักขัง บุคคลนั้นจะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและฐานความผิดตามกฎหมาย (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา)

ประเทศสหรัฐอเมริกา รับรองไว้ในบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญมาตรา 6 ว่า ในการดำเนินคดีอาญา ผู้ต้องหาและจำเลยมีสิทธิได้รับแจ้งข้อหาและเหตุแห่งข้อหานั้น ใน

---

[10] อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

ทางปฏิบัติ ผู้ต้องหาจะได้รับการแจ้งสิทธิที่จะไม่ให้การใด ๆ ก็ได้ และคำเตือนจากเจ้าหน้าที่ตำรวจในช่วงที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ที่สถานีตำรวจ และเมื่อผู้ต้องหาถูกนำตัวมายังศาล กฎหมายก็ระบุให้ผู้พิพากษามีหน้าที่จะต้องแจ้งสิทธิดังกล่าวและคำเตือนอีกครั้ง [11] ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหาที่จะรู้และเข้าใจสิทธิของตนได้ดียิ่งขึ้น

5. <u>สิทธิที่จะไม่ถูกล่อลวงชู้เข็ญหรือให้สัญญา</u>

ตามมาตรา 135 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่บัญญัติว่า "ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการล่อลวงหรือชู้เข็ญ หรือให้สัญญากับผู้ต้องหาเพื่อจูงใจให้ให้การอย่างใดในเรื่องที่ต้องหานั้น"

บทบัญญัติดังกล่าว นับเป็นการคุ้มครองสิทธิอีกประการหนึ่งตามกฎหมายไทย คือ ผู้ต้องหาต้องไม่ถูกล่อลวงให้ตอบคำถามที่มีคำตอบเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง หากคำให้การของผู้ต้องหาอันเกิดจากการล่อลวง ชู้เข็ญ หรือการให้สัญญาดังกล่าวจากพนักงานสอบสวนหรือบุคคลอื่นที่มิใช่พนักงานสอบสวนย่อมมีผลทำให้คำให้การนั้นใช้เป็นพยานหลักฐานยันผู้ต้องหาไม่ได้ เพราะกฎหมายมีเจตนาที่จะให้ผู้ต้องหาให้การด้วยความสมัครใจและบริสุทธิ์ นอกจากนั้นมาตรการดังกล่าวย่อมเป็นการบราบเจ้าพนักงานมิให้ใช้วิธีการที่ทำให้ผู้ต้องหาเสียเปรียบในชั้นสอบสวน

ในทางปฏิบัติ ศาลฎีกาก็ไม่ยอมรับฟังคำพยานที่เกิดขึ้นเพราะวิธีการที่เอาเปรียบของพนักงานสอบสวน เช่น ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าสามีภริยาต้องหาว่ามีธนบัตรปลอม ภริยาให้การรับสารภาพในชั้นสอบสวน เหตุที่รับสารภาพเพราะนายประกันผู้ซึ่งจะขอประกันสามีได้แนะนำให้ภริยารับสารภาพโดยกล่าวว่าถ้ารับสารภาพเสียจะได้ปล่อยสามีกลับบ้าน ส่วนภรรยาเมื่อไปถึงศาล ศาลคงจะภาคทัณฑ์และปล่อยตัวไปเพราะเป็นหญิง ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าเหตุที่ภรรยารับสาร

---

[11] Rule 5 (c) of Federal Rules of Criminal Procedure

ภาพเพราะมีการหนุนให้รับ หาได้รับสารภาพด้วยน้ำใสใจจริงไม่ ศาลรับสารภาพของภริยาจึงรับฟังไม่ได้ 12

การที่กฎหมายไทยคุ้มครองผู้ต้องหามิให้ถูกล่อลวงชู้เชิญจากเจ้าพนักงานของรัฐนี้นับได้ว่าเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาอย่างจริงจัง โดยมีมาตรการที่สมบูรณ์แบบ คือการไม่ยอมรับฟังคำพยานที่เกิดจากการล่อลวงชู้เชิญนั้นมาปรักปรำจำเลยอย่างเด็ดขาด หรือแม้แต่การที่เจ้าพนักงานจะล่อลวงให้ผู้ต้องหาเปิดเผยพยานหลักฐานที่มิใช่คำพูด แต่เป็นวัตถุพยาน และวัตถุพยานนั้นเองมาใช้ปรักปรำผู้ต้องหาได้ ก็มิได้มีบทบัญญัติห้ามไว้แต่อย่างไร เช่น เจ้าพนักงานข่มขู่ให้ผู้ต้องหาบอกที่ซ่อนของกลาง แม้ศาลรับสารภาพว่าของกลางอยู่ที่ไหนจะนำมาใช้เป็นพยานในศาลไม่ได้ แต่ของกลางที่ได้มาก็คงเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีเป็นอย่างมากก็ตาม

สำหรับในต่างประเทศ หลายประเทศได้รับรองสิทธิดังกล่าวของผู้ต้องหาไว้ในทำนองเดียวกัน เช่น

ประเทศอินโดนีเซีย รับรองไว้ว่า คำให้การของผู้ต้องหาและจำเลยจะต้องไม่เกิดจากการถูกชักจูงจากบุคคลใดไม่ว่าจะในรูปแบบใด

ประเทศฟิลิปปินส์ รับรองไว้ว่า บุคคลจะไม่ถูกบังคับให้ตอบคำถามเกี่ยวกับการกระทำผิดทางอาญา โดยไม่ผ่านกระบวนการทางกฎหมาย (เอกสารรับรองสิทธิ ข้อ 3 รัฐธรรมนูญ ข้อ 14)

ประเทศสหรัฐอเมริกา รับรองไว้ว่า บุคคลไม่อาจที่จะถูกบังคับให้เป็นพยานอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองในคดีอาญา (บทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา มาตรา 5)

---

12 คำพิพากษาฎีกาที่ 107/2474

6. <u>สิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร</u>

ตามบทบัญญัติในมาตรา 90 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่ว่า "เมื่อมีการอ้างว่างบุคคลใดต้องถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมายหรือถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษาของศาล บุคคลเหล่านั้นมีอำนาจยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ปล่อย คือ

1. บุคคลที่ถูกเข้าเช่นนั้น
2. สามีภริยาหรือญาติของผู้นั้น หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง
3. พนักงานอัยการ
4. ผู้บัญชาการเรือนจำหรือพัสดี

เมื่อได้รับคำร้องดังนั้น ให้ศาลหมายเรียกเจ้าพนักงานหรือบุคคลอื่นซึ่งก่อให้เกิดการควบคุม ขัง หรือจำคุก และผู้ที่ถูกควบคุม ขัง หรือจำคุกมาพร้อมกัน ถ้าเป็นที่พอใจศาลว่าการควบคุมหรือการขังนั้นผิดกฎหมายหรือการจำคุกนั้นผิดจากคำพิพากษา ก็ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้นั้นไป

สิทธิของบุคคลตามมาตราดังกล่าว เป็นสิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผลและโดยไม่จำเป็นตามกรณี เป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองจากศาลสถิตย์ยุติธรรม เมื่อการจำกัดเสรีภาพของตนนั้นปราศจากเหตุอันควร โดยให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือสามีภริยา หรือญาติหรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้อง หรือพนักงานอัยการหรือผู้บัญชาการเรือนจำหรือพัสดีที่จะยื่นคำร้องขอต่อศาลขอให้ปล่อยตัวผู้ที่ถูกควบคุมหรือจับโดยผิดกฎหมาย หรือถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษา

อนึ่ง ในปัจจุบันการควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้โดยเจ้าพนักงานฝ่ายบริหารนั้นกฎหมายได้กำหนดระยะเวลาไว้แน่นอน และเป็นระยะเวลาที่ไม่ยาวนานมากนัก และในบางกรณีก็บัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาที่จะแต่งทนายแถลงคัดค้าน และชักพยานในกรณีที่พนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอขังต่อได้ด้วย ดังบทบัญญัติในมาตรา 87 แห่งประมวลกฎหมาย

วิธีพิจารณาความอาญา ที่ได้กำหนดระยะเวลาซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่จะควบคุมผู้ต้องหาได้โดยอำนาจของตนเองไว้ไม่เกิน 7 วัน แต่หลังจากนั้นพนักงานสอบสวนหรืออัยการจะต้องยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อออกหมายขังผู้ต้องหานั้น ซึ่งในการไต่สวนคำร้องดังกล่าวกฎหมายได้กำหนดให้ศาลต้องถามผู้ต้องหาด้วยว่า จะมีข้อคัดค้านประการใดหรือไม่ นับเป็นการให้สิทธิผู้ต้องหาที่จะชี้แจงแถลงขอคัดค้านได้ นอกจากนั้น ในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ซึ่งศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติด ๆ กันได้ ครั้งละไม่เกิน 12 วัน และรวมกันไม่เกิน 84 วัน โดยในกรณีที่ศาลสั่งขังครบ 48 วันแล้ว หากพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอขังต่อไปอีกโดยอ้างเหตุจำเป็น และในการไต่สวนของศาลชั้นนี้ กฎหมายได้ให้สิทธิผู้ต้องหาที่จะแต่งทนายเพื่อแถลงข้อคัดค้าน และซักถามพยานได้

การที่กฎหมายได้กำหนดระยะเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้แน่นอนตามบทบัญญัติมาตรา 87 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กล่าวข้างต้น จนมีผู้กล่าวว่าโอกาสที่จะได้นำบทบัญญัติตามมาตรา 90 มาใช้จึงมีน้อยมาก [13] อย่างไรก็ตามคำกล่าวดังกล่าวอาจเป็นจริงเฉพาะกรณีที่มีการควบคุมผู้ต้องหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่ในทางปฏิบัติอาจมีกรณีของการควบคุมผู้ต้องหาโดยพลการหรือโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของเจ้าพนักงาน หรือมีการใช้อำนาจควบคุมผู้ต้องหาโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายพิเศษ ซึ่งกรณีดังกล่าวจะต้องใช้มาตรา 90 มาเยียวยา ซึ่งในอดีตเคยมีการใช้สิทธิตามมาตรานี้ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 326-327/2505 ซึ่งผู้ร้องถูกจับในข้อหาว่ามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ได้ร้องว่า ถูกควบคุมโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 ศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 12 ให้อำนาจพนักงานสอบสวนที่จะควบคุมผู้ต้องหาว่ากระทำผิดต่อพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 ได้เท่า

---

13 จงรักษ์ จุฑานนท์, "การคุ้มครองสิทธิของประชาชนต่อการจับกุมและตรวจค้นที่ไม่ชอบธรรม," (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 105.

ที่จำเป็นแก่การสอบสวน ไม่ใช่ว่าให้ควบคุมได้โดยไม่มีกำหนด คำพิพากษาฎีกาที่ 432/2512 ระหว่างนายสมัคร เทียนสุวรรณ ผู้ร้อง กับผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรปราการ ผู้คัดค้าน โดยศาลฎีกาวินิจฉัยว่า การควบคุมที่ไม่ชอบโดยกฎหมาย (คือ ไม่ได้ทำตามที่กฎหมายกำหนด) ถือเป็นการควบคุมที่มิชอบจะต้องปลดปล่อยบุคคลดังกล่าวนี้ไปเสีย และตามคำพิพากษาฎีกาที่ 2131/2521 ระหว่าง นางคาเฮียง แซ่ตั้ง ผู้ร้อง กับร้อยตำรวจเอกสมจิตร ถนอมจิตร ผู้คัดค้าน ซึ่งได้วินิจฉัยไว้ว่า พฤติการณ์อันจะเป็นเหตุที่จะควบคุมที่จะเป็นภัยต่อสังคมได้นั้นจะต้องมีหลักฐานประกอบพอสมควรที่จะฟังได้ว่า บุคคลที่ถูกกล่าวหามีพฤติการณ์เช่นนั้น มิใช่มีแต่เพียงหลักฐานอันเลื่อนลอยและคลุมเครือ การควบคุมบุคคลใดในฐานเป็นภัยต่อสังคมเป็นการทำให้บุคคลนั้นต้องสูญเสียเสรีภาพ การใช้อำนาจดังกล่าวจึงต้องพิจารณาด้วยความรอบคอบเป็นพิเศษ ถ้าพยานหลักฐานที่นำสืบไม่เพียงพอฟังได้ว่าผู้ถูกควบคุมเป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคมดังที่อ้าง ศาลย่อมให้ปล่อยตัวผู้ถูกควบคุม

คำพิพากษาฎีกาทั้งสามฉบับดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นว่า แม้ฝ่ายบริหารจะควบคุมตัวผู้ต้องหาโดยใช้อำนาจตามกฎหมายพิเศษ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าศาลจะไม่มีอำนาจที่จะสอดแทรกเข้าคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาแต่อย่างใด ดังนั้น หากมีการควบคุมตามประมวลกฎหมายอาญาที่ผิดรูปแบบผิดขั้นตอนก็ย่อมขอให้ศาลใช้อำนาจแก่ฝ่ายปกครองที่จะใช้ดุลพินิจในการควบคุมผู้ต้องหาในความผิดอาญาบางประเภท แต่มาตรา 90 ให้อำนาจศาลที่จะทบทวนการใช้ดุลพินิจดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สิทธิของประชาชนถูกจำกัดลง

สำหรับในต่างประเทศ ก็มีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิดังกล่าวได้ทำนองเดียวกัน เช่น

ประเทศอินโดนีเซีย ได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้ว่า การหน่วงเหนี่ยวกักขังจะต้องดำเนินการตามกระบวนการที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย คำสั่งให้กักขังจะมีได้กรณีที่ผู้ต้องหาคนนั้นมีหลักฐานน่าเชื่อเพียงพอว่าได้กระทำความผิดอาญาหรือมีเหตุน่าเชื่อว่า ผู้ต้องหาจะหลบหนี ทำลาย ทำให้พยานวัตถุเสียหาย หรืออาจกระทำผิดซ้ำ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ค.ศ. 1981)

ประเทศสหรัฐอเมริกา ศาลฎีกาได้เคยวางหลักไว้ว่า ห้ามพนักงานสอบสวนกระทำการมิชอบอย่างใด ๆ ต่อผู้ต้องหา (คดี Miranda V. Arizona) นอกจากนั้น ในกฎหมายของรัฐบาลและของมลรัฐต่าง ๆ ได้มีบทบัญญัติในเรื่องระยะเวลาควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ชัดเจน เช่น ระบุว่าจะต้องมีการนำตัวผู้ต้องหาไปยังศาล "โดยไม่ชักช้า" (Without Unnecessary Delay) หรือ "ภายใน 24 ชั่วโมง" [14] หรือ "ภายใน 48 ชั่วโมง" [15] เป็นต้น

การรับรองสิทธิในเรื่องนี้สืบเนื่องกับการจำกัดระยะเวลาของการควบคุมตัวผู้ต้องหาในระหว่างสอบสวนโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งทุกประเทศจะมีกำหนดระยะเวลาแตกต่างกันตามความเหมาะสม เพราะเห็นว่า หลังจากถูกจับกุม หากมีระยะเวลายาวนานมากเกินไป อาจเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าพนักงานผู้ควบคุมกระทำการอันมิชอบต่าง ๆ ต่อผู้ต้องหาได้มากขึ้น และเป็นการบั่นทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วย

7. <u>สิทธิในการมีทนาย</u>

บทบัญญัติมาตรา 31 แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 ได้รับรองสิทธิในการมีทนายไว้ว่า "ในกรณีที่มีผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้ยากไร้ไม่สามารถจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้ บุคคลดังกล่าวย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ"

สิทธิการมีทนายของผู้ต้องหา นอกจากจะรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแล้ว ยังมีการรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย กล่าวคือ

---

[14] Rule 5 (a) of The Federal Rule of Criminal Procedure.

[15] Arizona Rules of Criminal Procedure 4.1 (c) (1973)

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ให้หลักประกันแก่ผู้ต้องหา ในเรื่องสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการส่วนตัว เพื่อคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีอาญาไว้ตามมาตรา 7 ทวิ ที่รับรองไว้ว่า ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมหรือขัง มีสิทธิพบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง และให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหามีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบถึงสิทธิดังกล่าวด้วย

บทบัญญัติดังกล่าวนับเป็นการให้หลักประกันแก่ผู้ที่ถูดำเนินคดีในชั้นที่เป็นผู้ต้องหาที่อยู่ระหว่างการควบคุมของเจ้าพนักงาน แต่บทบัญญัติดังกล่าวไม่ได้มีผลให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่อยู่ระหว่างการสอบสวนของพนักงานสอบสวนแต่อย่างใด [16]

นอกจากนั้น ในเรื่องสิทธิของผู้ต้องหาในพบทนายนี้ได้มีรายละเอียดในทางปฏิบัติอยู่ในระเบียบกรมตำรวจ ว่าด้วยสิทธิของผู้ถูกคุมขังในการขอพบและปรึกษาทนายความ พ.ศ. 2512 ซึ่งมีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

1. สิทธิการขอพบและปรึกษาทนายความเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ถูกคุมขัง ผู้ถูกคุมขังแสดงความประสงค์ว่าจะขอพบและปรึกษาทนายความของตนด้วยตนเอง ผู้อื่นหรือทนายความไม่อาจใช้สิทธิดังกล่าวได้ และเจ้าพนักงานตำรวจก็ไม่มีหน้าที่ช่วยเหลือหรือจัดการอย่างอื่นเพื่อให้มีการพบปะกันแต่อย่างใด ต้องปล่อยให้ผู้ถูกคุมขังกับทนายความติดต่อกันเอง

2. วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการร้องขอ

---

16 ทัศนีย์ แก้วพิลา, "สิทธิการมีทนายในคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 85.

2.1 เมื่อผู้ถูกคุมขังผู้ใดต้องการพบเพื่อปรึกษาทนายความจะต้องร้องขอต่อนายร้อยเวรประจำการสถานีตำรวจ หรือหน่วยราชการที่ตนถูกคุมขังอยู่โดยต้องระบุชื่อทนายความที่ผู้ถูกคุมขังประสงค์จะพบและปรึกษาความด้วย

2.2 การร้องขอพบเพื่อปรึกษาทนายความ ผู้ถูกคุมขังจะต้องทำคำร้องเป็นลายลักษณ์อักษรหรือร้องขอด้วยวาจาก็ได้

3. อำนาจการสั่งอนุญาต

3.1 โดยปกติเมื่อทนายความที่ผู้ถูกคุมขังร้องขอพบและปรึกษาขอเข้าพบผู้ถูกคุมขังในเวลาราชการให้นายร้อยเวรประจำการมีอำนาจอนุญาตให้พบได้

3.2 ถ้าทนายความที่ผู้ถูกคุมขังร้องขอพบและปรึกษาขอเข้าพบผู้ถูกคุมขังในวันหรือเวลาอื่นนอกเวลาราชการ เมื่อนายร้อยตำรวจเวรประจำการพิจารณาเห็นว่ามีเหตุผลและความจำเป็นประกอบกับมีเวลาพอก็อาจอนุญาตให้พบและปรึกษากันได้เป็นการเฉพาะราย หากนายร้อยเวรประจำการเห็นควรไม่อนุญาต ให้บันทึกเสนอสารวัตร หรือสารวัตรใหญ่ หรือผู้บังคับกองหรือหัวหน้าสถานีตำรวจหรือผู้รักษาการแทนในตำแหน่งนั้น ๆ พิจารณาสั่งการ

4. สถานที่พบ โดยที่การอนุญาตให้ผู้ถูกคุมขังพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวมีปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัยแก่การควบคุมจึงให้ถือปฏิบัติดังนี้

4.1 สถานีตำรวจหรือหน่วยราชการใดมีห้องควบคุมที่อาจจัดขึ้นเป็นพิเศษโดยแบ่งเป็นสัดส่วนได้ ต้องจัดให้ผู้ถูกคุมขังพบและปรึกษากับทนายความในที่ซึ่งจัดไว้ในบริเวณห้องควบคุมนั้น

4.2 สถานีตำรวจหรือหน่วยราชการใดยังไม่มีห้องควบคุมที่อาจจัดขึ้นเป็นพิเศษโดยแบ่งเป็นสัดส่วนได้ต้องให้ผู้ถูกคุมขังพบและปรึกษาทนายความที่ห้องควบคุมทำนองการเยี่ยมอย่างธรรมดา แต่พยายามเปิดโอกาสให้พบและปรึกษากันอย่างเป็นส่วนตัวเท่าที่จะกระทำได้

ทั้งนี้ ในระหว่างผู้ถูกคุมขังกับทนายความปรึกษากันจะต้องอยู่ในสายตาของผู้ควบคุมตลอดเวลาด้วย

5. วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับทนายความ ก่อนที่นายร้อยตำรวจเวรประจำการจะอนุญาตให้ผู้ถูกคุมขังได้พบและปรึกษากับบุคคลใดซึ่งอ้างว่าเป็นทนายความที่ผู้ถูกคุมขังระบุชื่อขอพบ ถ้ากรณีมีเหตุอันควรสงสัยต้องให้ผู้ที่อ้างว่าเป็นทนายความนั้นแสดงใบอนุญาตว่าความของตนก่อนด้วย ฯลฯ

การที่กฎหมายได้รับรองสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความดังกล่าว นับว่ามีประโยชน์ต่อผู้ต้องหาในการที่จะได้รับคำแนะนำว่าสิ่งใดควรตอบ และสิ่งใดที่ไม่ควรตอบคำถามของพนักงานสอบสวน ส่วนเรื่องที่ว่าผู้ต้องหาจะได้ทราบถึงสิทธิของเขาหรือไม่นั้น ก็ได้มีบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดให้พนักงานสอบสวนแจ้งถึงสิทธิของผู้ต้องหาให้ทราบอยู่แล้ว แต่ในทางปฏิบัติ ผู้ต้องหาที่มีทนายความคอยให้คำปรึกษาย่อมอยู่ในฐานะที่จะตอบคำถามของพนักงานสอบสวนได้ดีกว่า เพราะทนายความเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านกฎหมายและด้านคดีที่รู้ว่าคำให้การในชั้นสอบสวนเช่นไรที่จะเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้ต้องหาเมื่อคดีขึ้นสู่ศาล ส่วนผู้ต้องหาที่อยู่ในความควบคุมของพนักงานสอบสวนซึ่งขาดประสบการณ์ในด้านคดีและมีโอกาสที่จะให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมาก

ดังนั้น บทบัญญัติดังกล่าวจึงเป็นคุ้มครองผู้ต้องหาในลักษณะที่ทำให้ผู้ต้องหามีสถานะเท่าเทียมกันในการค้นหาความจริงว่าผู้ต้องหาได้กระทำผิดหรือไม่ เพราะในขั้นการสอบสวนนี้มีการพิจารณาแบบระบบไต่สวน* ซึ่งรัฐมีหน้าที่ปรักปรำผู้ต้องหา ส่วนผู้ต้องหามีหน้าที่แก้ตัวหรือ

---

* กฎหมายวิธีพิจารณาความในประเทศไทย เป็นการพิจารณาคดีระบบผสม กล่าวคือในชั้นสอบสวนจะใช้การพิจารณาคดีแบบไต่สวน ส่วนในชั้นศาลกระบวนพิจารณาคดีจะมีลักษณะแบบระบบกล่าวหา

อยู่นิ่งเฉยเท่านั้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำให้ผู้ต้องหามีโอกาสในการต่อสู้ที่เท่าเทียมกัน สิทธิดังกล่าวของผู้ต้องหาจึงเปรียบเหมือนเกราะคุ้มครองผู้ต้องหาจากอาวุธของรัฐคืออำนาจของเจ้าพนักงานนั่นเอง [17] อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าสำหรับทนายที่รัฐจัดให้กับผู้ต้องหาขึ้น ผู้ต้องหาไม่มีสิทธิเลือกทนายได้ด้วยตนเอง ซึ่งส่วนมากมักเป็นทนายอาสาที่ยังไม่มีประสบการณ์มากนัก อาจไม่สามารถให้คำแนะนำได้ดีเท่าทนายของฝ่ายตรงข้าม ต่างจากบางประเทศที่ยอมให้ผู้ต้องหาเลือกทนายได้ เช่น ประเทศญี่ปุ่น

สำหรับในต่างประเทศแทบทุกประเทศได้รับรองสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความไว้เช่นเดียวกับสิทธิที่สำคัญ ๆ อื่น ๆ เช่น

ประเทศญี่ปุ่น รับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่า ผู้ต้องหามีสิทธิได้รับแจ้งสิทธิในการมีทนายหลังจากที่ถูกจับกุม ไม่ว่าจะถูกจับโดยตำรวจหรือพนักงานอัยการและยังให้โอกาสผู้ต้องหาและจำเลยที่จะเลือกทนายและจัดหาในการต่อสู้คดีได้เองอย่างอิสระ และยังให้โอกาสผู้ต้องหาและจำเลยที่จะเลือกทนายและจัดหาในการต่อสู้คดีได้เองอย่างอิสระ โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิจะจัดหาทนายในเวลาใดก็ได้ หรือผู้แทนตามกฎหมาย ผู้ปกครอง ผู้เยาว์ คู่สมรส ญาติพี่น้องของผู้ต้องหาหรือจำเลย สามารถจัดหาทนายสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยได้อย่างอิสระ (มาตรา 30) และมีการกำหนดให้จัดหาทนายก่อนการพิจารณาคดี ซึ่งจะต้องมีทนายตั้งแต่การพิจารณาคดีในครั้งแรกและการพิจารณาคดีจะมีผลเฉพาะการพิจารณาที่มีทนายอยู่ด้วย (มาตรา 32)

นอกจากนั้น สำหรับจำเลยที่ไม่สามารถจัดหาทนายได้ เนื่องจากความยากจนหรือสาเหตุอื่น ศาลจะตั้งทนายให้กับจำเลยตามที่ร้องขอ อีกทั้งยังให้หลักประกันสิทธิการมีทนายโดยศาลจะตั้งทนายให้กับจำเลยที่เป็นผู้เยาว์ ผู้ที่มีอายุเกินกว่า 70 ปี จำเลยที่เป็นคนหูหนวกเป็นใบ้ มีความผิดปกติทางจิตใจด้วย (มาตรา 36–37)

---

[17] อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

ประเทศอินโดนีเซีย รับรองไว้ว่า ก่อนที่จะทำการสอบสวนผู้ต้องหาพนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องแจ้งแก่ผู้ต้องหาถึงสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายที่เขามีอยู่ก่อน และในการสอบสวนผู้ต้องหาที่ปรึกษากฎหมายของผู้ต้องหามีสิทธิเข้าสังเกตุการณ์และร่วมฟังการสอบสวนได้ เว้นแต่คดีที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งรัฐ ที่ปรึกษากฎหมายของผู้ต้องหามีสิทธิเพียงแต่สังเกตการณ์ภายนอก แต่ไม่มีสิทธิเข้าร่วมฟังการสอบสวนผู้ต้องหา (Within sight without hearing) (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 114 - 115) นอกจากนั้นกฎหมายของประเทศอินโดนีเซียยังรับรองให้ผู้ร่วมกระทำความผิดทุกคนมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายเพื่อป้องกันตนเองด้วย

ประเทศสหรัฐอเมริกา ในการดำเนินคดีอาญามีหลักสำคัญว่า ผู้ต้องหาและจำเลยมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากทนายในการต่อสู้คดีอาญา โดยศาลมีหน้าที่ตั้งทนายให้แก่ผู้ต้องหาที่ไม่สามารถจัดหาทนายได้เองด้วย (Federal Rule of Criminal Procedure, Rule 44)

นอกจากนั้น ในกฎหมายของมลรัฐต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกายังบัญญัติไว้ชัดแจ้งว่าเมื่อผู้ต้องหาถูกจับและถูกนำตัวไปไว้ในสถานีตำรวจ ผู้ต้องมีสิทธิที่จะติดต่อกับทนายความของตนได้ และศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาได้วางหลักประกันในเรื่องนี้ไว้ในคดี Mirada [18] ว่าก่อนเริ่มการสอบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีหน้าที่ในการสอบสวนจะต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าผู้ต้องหามีสิทธิที่จะมีทนายอยู่ร่วมด้วยในระหว่างการสอบสวน เพื่อให้แน่ใจได้ว่าผู้ต้องหามีอิสระให้การในระหว่างการสอบสวน และเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิในการดำเนินคดีจากเจ้าพนักงานหลักการที่สำคัญในคดีดังกล่าวคือ การให้ทนายมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญที่จะอยู่ร่วมฟังการสอบ

---

[18] Miranda V. Arizona 384 U.S. 340, 1966, Paul B. Weston and Kenneth M. Wells, Law Enforcement and Criminal Justice, P. 151.

สวนได้ทุกขณะ หากผู้ต้องหาประสงค์เช่นนั้น และการสอบสวนที่กระทำลงไปโดยไม่มีทนายร่วมอยู่ด้วยในกรณีที่ผู้ต้องหาต้องการ ถือว่าการสอบสวนนั้นเป็นไปโดยมิชอบด้วยกฎหมาย พยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ได้มาจะใช้รับฟังในการพิจารณาคดีของจำเลยไม่ได้

8. <u>สิทธิที่จะให้การและไม่ให้การ</u>

สิทธิที่จะให้การและไม่ให้การในกฎหมายไทยได้รับรองไว้ทั้งสำหรับผู้ต้องหาและจำเลย สำหรับสิทธิในส่วนของผู้ต้องหาอาจแยกพิจารณาได้ ดังนี้

8.1 <u>สิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปรปักษ์แก่ตนเอง</u>

ในคดีอาญาผู้ต้องหาและจำเลยมีสิทธิที่เหมือนกันประการหนึ่งคือ สิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปรปักษ์แก่ตัวเอง ซึ่งเป็นการให้หลักประกันแก่ผู้ต้องหาและำจเลยที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมตามหลักที่ยอมรับกันทั่วไปว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่อาจถูกบังคับให้กล่าวโทษตนเอง และผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกลงโทษได้ก็ต่อเมื่อรัฐสามารถพิสูจน์ได้ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความผิดจริงหรือฟ้อง และหลักประกันดังกล่าวได้คุ้มครองไปถึงการที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่อาจถูกบังคับ ขู่เข็ญ หลอกลวง หรือทำด้วยวิธีการใด ๆ อันไม่ชอบด้วยกฎหมายให้เขาต้องให้การอันเขามีเต็มใจให้ ซึ่งกรณีของประเทศไทยก็มีบทบัญญัติรับรองไว้ชัดเจนดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

8.2 <u>สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปรปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา</u>

สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา หมายถึงสิทธิที่ผู้ต้องหา จำเลย และพยาน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 234) จะไม่ถูกบังคับให้ถ้อยคำอันอาจทำให้ผู้ให้ถ้อยคำต้องถูกฟ้องเป็นคดีอาญาในอนาคต ไม่ได้หมายถึงการให้ถ้อยคำอันเป็นผลร้ายแก่คดีที่ถูกฟ้องอยู่แล้ว ดังกรณีข้างต้น สิทธิดังกล่าวนี้คุ้มครองทั้งผู้ต้องหาจำเลยและพยาน

การให้ถ้อยคำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา ได้แก่ การให้การที่เป็นการยอมรับความผิดอาญาที่ตนได้ก่อขึ้นแล้ว หรือการให้การที่จะเป็นผิดกฎหมายทันทีเมื่อเสร็จสิ้นคำให้การ เช่น พยานไม่จำเป็นต้องให้การกรณีที่การให้การจะเป็นการหมิ่นประมาทผู้อื่น ซึ่งตามกฎหมายถ้าจะมีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นศาลต้องเตือนพยานว่าพยานไม่ต้องให้การได้

สำหรับสิทธิที่จะให้การไม่ให้การในกฎหมายต่างประเทศก็มีการรับรองไว้ใกล้เคียงกัน เช่น

ประเทศญี่ปุ่น ให้สิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีที่จะป้องกันตัวหลังจากถูกจับและถูกสอบปากคำว่า การซักถามผู้ต้องหาและพยานจะกระทำโดยตำรวจ พนักงานอัยการ และพนักงานผู้ช่วยที่มีอำนาจ โดยผู้ต้องหาจะได้รับคำเตือนให้ทราบถึงสิทธิของตนที่ไม่จำต้องให้ถ้อยคำขัดกับความประสงค์ของตน และตำรวจหรืออัยการต้องให้โอกาสแก่ผู้ต้องหาในการที่จะให้คำชี้แจงในกรณีที่ผู้ต้องหาต้องการ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 210)

ประเทศฟิลิปปินส์ ได้รับรองสิทธิของจำเลยที่จะอ้างตนเป็นพยานในการพิจารณาคดีได้ และในการให้การในฐานะพยานของจำเลย จำเลยอาจถูกซักค้านจากพยานคนอื่นได้ ขณะเดียวกันจำเลยก็มีสิทธิปฏิเสธไม่ยอมให้การในฐานะพยานได้โดยไม่ถือเป็นความผิดแต่อย่างใด อีกทั้งจำเลยยังมีสิทธิที่จะไม่ให้การในฐานะพยานอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง (สิทธิของจำเลยข้อ 115, ข้อบังคับของศาล ข้อ 1)

ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับรองไว้ว่า เมื่อผู้ต้องหาถูกนำตัวมายังศาลหลังถูกจับกฎหมายระบุให้ผู้พิพากษามีหน้าที่ที่จะต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาได้ทราบว่าผู้ต้องหามีสิทธิที่จะไม่ให้การใด ๆ ก็ได้ แต่ถ้าผู้ต้องหาประสงค์จะให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวออกมาอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยันแก่ผู้ต้องหาได้ [19]

---

[19] Rule 5 (c) of Federal Rules of Criminal Procedure.

ในทางปฏิบัติ ผู้ต้องหาจะได้รับการแจ้งสิทธิและคำเตือนจากเจ้าพนักงานตำรวจมาก่อนแล้วในช่วงที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ที่สถานีตำรวจ (ตามหลักเกณฑ์ของคดี Miranda) และการที่ผู้ต้องหาได้รับคำเตือนจากศาลอีกครั้งหนึ่ง ก็เป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหาที่จะรู้และเข้าใจสิทธิของตนได้ดียิ่งขึ้น

9. <u>สิทธิในการมีล่าม</u>

ในการสอบสวนและพิจารณาคดีอาญา มีหลักสากลอยู่ประการหนึ่งว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิถูกสอบสวนและพิจารณาคดีในภาษาที่เขาเข้าใจ ดังจะเห็นได้จาก

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 13 ที่บัญญัติรับรองไว้ว่า

"การสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ให้ใช้ภาษาไทย แต่ถ้ามีการจำเป็นต้องแปลภาษาไทยเป็นภาษาต่างประเทศ หรือภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ก็ให้ใช้ล่ามแปล. . ."

สำหรับในต่างประเทศ แทบทุกประเทศได้รับรองสิทธิไว้เช่นเดียวกันว่า ในการสอบสวนคดีอาญา ผู้ต้องหามีสิทธิถูกซักถามในภาษาที่ตนเข้าใจ หากไม่เข้าใจพนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องหาล่ามแปลให้ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายของสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ฯลฯ

10. <u>สิทธิในการติดต่อกับครอบครัว</u>

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 7 ทวิ ได้รับรองสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมหรือขังไว้ว่า นอกจากบุคคลดังกล่าวมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายสองต่อสองได้แล้ว ยังมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควรจากบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลอื่น ๆ และได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วยด้วย

สำหรับในต่างประเทศก็ได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้ทำนองเดียวกัน เช่น ในสหรัฐอเมริกา กฎหมายของมลรัฐต่าง ๆ ได้บัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมตัวอยู่ที่สถานีตำรวจในอันที่จะติดต่อกับญาตมิตรของตนได้ เช่น กฎหมายของมลรัฐแมสสาชูเซตต์ ระบุว่า เจ้าพนักงานผู้ควงคุมตัวผู้ต้องหามีหน้าที่ต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบถึงสิทธิที่จะใช้โทรศัพท์ติดต่อกับญาติมิตรของตนเอง และต้องยอมให้ผู้ต้องหาใช้โทรศัพท์ได้ภายในหนึ่งชั่วโมงหลังจากการแจ้งให้ทราบดังกล่าว

11. <u>สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว</u>

จากหลักกฎหมายอาญาที่สันนิษฐานว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาแสดงว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำผิดได้ก่อให้เกิดผลตามมาประการหนึ่งคือ ในระหว่างที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยกระทำความผิด ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกจับกุมควรมีสิทธิได้เป็นอิสระไม่ต้องถูกควบคุมหรือกักขัง ดังนั้น จึงมีบทบัญญัติให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิขอให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลปล่อยตัวเขาชั่วคราวได้ทั้งในชั้นก่อนฟ้องและหลังฟ้องตามแต่กรณี

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในเรื่องการปล่อยชั่วคราวไว้ในมาตรา 106-119 การปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาก็คือการประกันตัวนั่นเอง ซึ่งการขอให้ปล่อยชั่วคราวตามกฎหมายไทยนั้นทำได้ตั้งแต่ผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวตลอดไปจนกว่าคดีจะถึงที่สุด [20] โดยวิธีการปล่อยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 106 วรรคแรก ทำได้ 3 วิธี คือ

---

20 กุศล บุญยืน, <u>คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา</u>, ฉบับแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา , หน้า 126.

11.1 <u>การปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกัน</u>

คือ การปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยไปชั่วคราว โดยไม่ต้องทำสัญญาประกันให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานหรือศาล ผู้ต้องหาเพียงแต่สาบานหรือปฏิญาณตนว่าจะมาตามนัดหรือหมายเรียกเท่านั้น (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 111) การปล่อยโดยวิธีนี้ใช้เฉพาะคดีความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 3 ปี (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 110)

11.2 <u>การปล่อยชั่วคราวโดยมีประกัน</u>

คือ การปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยไปชั่วคราวโดยผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือบุคคลอื่นผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องลงชื่อทำสัญญาประกัน ในสัญญาประกันจะต้องมีข้อความผู้ถูกปล่อยชั่วคราวหรือผู้ประกันแล้วแต่กรณี จะปฏิบัติตามนัดหรือหมายเรียกของเจ้าพนักงานหรือศาล ผู้ให้ประกันและเมื่อผิดสัญญาจะใช้เงินจำนวนที่ระบุไว้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 112) การปล่อยวิธีนี้ใช้บังคับในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปีขึ้นไป (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 110)

11.3 <u>การปล่อยชั่วคราวโดยมีประกันและหลักประกัน</u>

คือ การปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยไปชั่วคราวโดยมีสัญญาประกันพร้อมด้วยหลักประกันซึ่งผู้ร้องขอประกันจัดหามา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 114 หลักประกันมี 3 ชนิดคือ เงินสด หลักทรัพย์อื่น และใช้บุคคลเป็นประกัน การปล่อยโดยวิธีนี้ใช้บังคับในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปีขึ้นไป (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 110)

จากการวิเคราะห์บทบัญญัติต่าง ๆ ว่าด้วยการปล่อยชั่วคราวในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะเห็นได้ว่าแนวความคิดทางกฎหมายเกี่ยวกับการประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย ในคดีอาญาของประเทศไทยยังมิได้รับการยอมรับเป็นหลักกฎหมายในการดำเนินคดีอาญา เพราะไม่มีบทบัญญัติในมาตราใดที่ระบุโดยชัดแจ้งว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิในการประกันตัว และไม่มีข้อห้ามการเรียกประกันเกินควรแก่กรณีในทางตรงข้ามกลับมีการให้อำนาจแก่ผู้มีอำนาจสั่งเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวที่ใช้ดุลพินิจตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 108 ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวาง นอกจากนั้นอำนาจการสั่งเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวยังเป็นอำนาจขององค์กรในกระบวนการยุติธรรมของรัฐ 3 ฝ่าย คือ ตำรวจ อัยการ และศาล ซึ่งในทางปฏิบัติอาจทำให้การใช้ดุลพินิจภายใต้เกณฑ์การใช้ดุลพินิจตามกฎหมายเกิดผลลักลั่นกันได้ [21] และในอีกแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่า การประกันตัวผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยเป็นสิทธิที่มีอยู่สำหรับบุคคลที่มีความสามารถทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังนั้นระยะเวลาที่พอดีสำหรับการสอบสวนหรือเหมาะสมสำหรับการจำกัดอิสระภาพของตัวผู้ต้องหาตามที่ปฏิบัติกันในประเทศไทยย่อมยืดหยุ่นได้ตามฐานะทางเศรษฐกิจของตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย

สำหรับในต่างประเทศ ได้มีการรับรองสิทธิในการปล่อยชั่วคราวไว้ในกฎหมายแทบทุกประเทศ เช่น

ประเทศอินโดนีเซีย รับรองว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจมีคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวต่อพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาล ซึ่งเจ้าพนักงานดังกล่าวมีอำนาจสั่งปล่อยชั่วคราว โดยมีหลักทรัพย์หรือไม่มีหลักทรัพย์หรือให้บุคคลเป็นประกันก็ได้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 31)

---

[21] พนัส ทัศนียานนท์, "สิทธิในการประกันตัวของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา," วารสารอัยการ 2 (สิงหาคม 2522) : 23 - 24.

ประเทศศรีลังกา รับรองว่า ผู้กระทำความผิดมีสิทธิได้รับการปล่อยตัวภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 307)

1. การห้ามผู้กระทำความผิดไปร่วมสมาคมกับบุคคลที่ไม่พึงปรารถนา หรือห้ามเข้าสถานที่ไม่พึงปรารถนาบางแห่ง

2. ห้ามการดื่มสุรา

3. ให้คำมั่นว่าผู้กระทำผิดจะดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

4. กำหนดให้ผู้กระทำความผิดมาพบเจ้าหน้าที่ตามเวลาที่กำหนด

นอกจากนี้ ประเทศอื่น ๆ ก็ได้รับรองสิทธิในการปล่อยชั่วคราวไว้ ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกาหรืออังกฤษ แต่มีเงื่อนไขในการอนุญาตแตกต่างกันในรายละเอียด

ข. <u>สิทธิของจำเลย</u>

สิทธิของจำเลยในคดีอาญาตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศที่สำคัญ ๆ ได้แก่

1. <u>สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์</u>

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นแล้วว่า ค่อนข้างเป็นหลักโดยสากลว่า ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาทุกคนมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ตราบใดที่ศาลยังไม่ได้มีคำพิพากษาว่าบุคคลนั้นกระทำผิดจริง ซึ่งหลักนี้จะพบได้ทั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 หรือในกฎหมายของประเทศอื่น ๆ

2. สิทธิในการมีทนายและพูดจากับทนายสองต่อสอง

2.1 สิทธิมีทนาย (Right to counsel)

การดำเนินคดีในระบบไต่สวน คือ การที่โจทก์และจำเลยจะต้องมีทนายช่วยแก้ต่างฝ่ายตน โดยผู้พิพากษาจะทำหน้าที่ให้ความเป็นธรรมแก่ทั้งสองฝ่าย สิทธิมีทนายเป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการพิจารณาคดี เพราะเป็นการทำให้คู่กรณีได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม [22] คู่กรณีไม่ว่าโจทก์หรือจำเลยโดยทั่วไปมักไม่เข้าใจและมีความรู้เรื่องกระบวนการพิจารณาคดีได้ตลอดทั้งระบบ ฟ้องของโจทก์สมบูรณ์หรือไม่ พยานหลักฐานต่าง ๆ ถูกต้องหรือไม่ การซักถามคำพยานจะทำโดยวิธีใดให้ได้ผลเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ประชาชนทั่วไปไม่ทราบ ดังนั้น การดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้งหมดจึงต้องได้รับการแนะนำช่วยเหลือโดยทนายความ

สิทธิมีทนายเป็นสิทธิของจำเลยที่กฎหมายบัญญัติรับรองไว้ชัดแจ้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8 (1) โดยรับรองสิทธิของจำเลยที่จะมีทนายให้เริ่มตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ถ้าคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ผู้ต้องหายังไม่มีฐานะตกเป็นจำเลย เขาจะตกเป็นจำเลยต่อเมื่อศาลมีคำสั่งว่าคดีมีมูลและรับประทับฟ้องโจทก์ไว้พิจารณา แต่แม้ศาลจะไม่ถือว่าผู้ต้องหาอยู่ในฐานะจำเลยก็ตาม แต่เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายผู้ต้องหา ศาลยอมให้ผู้ต้องหาแต่งทนายเข้าแก้ต่างฝ่ายตนในวันที่ศาลนัดไต่สวนมูลฟ้องได้ แต่ผู้ต้องหาอาจสมัครใจไม่แต่งทนายเข้าแก้ต่างก็ได้ เหตุผลที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาแต่งทนายเข้าแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องก็เพื่อให้ทนายได้ซักค้านพยานที่โจทก์นำเข้าสืบต่อศาล ซึ่งทนายอาจซักค้านหักล้างถ้อยคำพยานโจทก์จนศาลเชื่อว่าคดีโจทก์ไม่มีมูลก็ได้ ซึ่งหากศาลเห็น

---

[22] สัญญา ธรรมศักดิ์ และประภาศน์ อวยชัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, หน้า 33.

ว่าคดีไม่มีมูล ศาลก็ไม่ประทับฟ้องคดีโจทก์ไว้พิจารณา ผู้ต้องหาก็ไม่ตกเป็นจำเลย สิทธิแต่งทนายเข้าแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวจึงทำให้เกิดผลดีต่อตัวจำเลยเอง

เมื่อบุคคลตกเป็นจำเลยแล้ว การมีทนายคอยช่วยเหลือในการต่อสู้คดีเพื่อจำเลยยิ่งเพิ่มความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ เพราะจำเลยส่วนมากไม่ทราบว่าเมื่อตนตกเป็นจำเลยแล้วตนมีสิทธิในฐานะเป็นจำเลยประการใดบ้าง จำเลยอาจมีทนายได้ 2 ทางคือ

1. <u>โดยการแต่งทนายขึ้นเอง</u> จำเลยมีอำนาจแต่งทนายและถอดถอนทนายความเพื่อให้ว่าคดีแทนตนหรือไม่พอใจจะถอดถอนแล้วตั้งทนายคนใหม่ขึ้นว่าต่างแก้ต่างแทนตน หรือจะไม่ตั้งทนายคนใดเลยก็ได้

2. <u>โดยศาลตั้งทนายให้จำเลย</u> ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ได้กำหนดหน้าที่ที่ศาลต้องตั้งทนายให้จำเลยในคดีต่อไปนี้

2.1 คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต

2.2 คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงประหารชีวิต

2.3 คดีที่จำเลยอายุไม่เกิน 17 ปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล

2.4 คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่ 3 ปี ขึ้นไปแต่ไม่ถึง 10 ปี

อนึ่งศาลจะต้องตั้งทนายให้จำเลยในคดีดังกล่าวภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ คือ คดีตามข้อ 2.1 ศาลจะต้องถามจำเลยก่อนพิจารณาว่ามีทนายหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายได้ กรณีตามข้อ 2.2 และ 2.3 ศาลต้องถามก่อนพิจารณาเช่นกัน ถ้าจำเลยไม่มีทนายและจำเลยต้องการ ศาลก็ต้องตั้งให้ ส่วนคดีตามข้อ 2.4 ถ้าจำเลยไม่มีทนายและต่อสู้คดีโดยแถลงต่อศาลก่อนเริ่มพิจารณาว่าจำเลยยากจนและต้องการทนาย ศาลก็ต้องตั้งให้

2.2 สิทธิพูดจากับทนายหรือผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง

มาตรา 8 (2) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้รับรองสิทธิของจำเลยในการพูดจากับทนายหรือผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง ทั้งนี้เนื่องจากตามปกติบุคคลย่อมมีสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ อาทิ สิทธิในเนื้อตัวร่างกายที่ไปไหนมาไหนได้ตามชอบใจ รวมทั้งสิทธิในการติดต่อสมาคมพูดคุยกับบุคคลอื่น ๆ ได้เต็มที่ แต่เมื่อถูกฟ้องเป็นคดีอาญาต่อศาลแล้ว สิทธิเสรีภาพบางประการอาจถูกจำกัดลงได้ตามกฎหมาย ฉะนั้น ผู้ถูกฟ้องเป็นคดีอาญาต่อศาล อาจถูกจำกัดสิทธิที่จะติดต่อพูดจากับบุคคลทั่วไปได้ เนื่องจากต้องถูกควบคุมตัวโดยเจ้าพนักงาน

นอกจากจะมีการยอมรับกันว่า ในระหว่างที่จำเลยถูกควบคุมตัวอยู่นั้น จำเลยควรมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมเยียนพูดจาจากญาติพี่น้องเพื่อนฝูงได้บ้างตามสมควรแล้ว ยังมีการยอมรับอีกว่าจำเลยควรมีสิทธิพบพูดจากับทนายเพื่อปรึกษาหารือ หาหนทางต่อสู้คดี ตลอดจนสิทธิในการพูดจากับทนายหรือบุคคลที่จะเป็นทนายสองต่อสองด้วย

เหตุที่มีการรับรองสิทธิที่ว่าจำเลยควรมีสิทธิพูดจากับทนายเป็นการสองต่อสองเพราะเห็นว่า จำเลยควรมีโอกาสเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือความรู้อันเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดเท่าที่เขาทราบได้โดยสะดวกใจ ไม่ว่าจำเลยจะเป็นผู้กระทำผิดจริงดังฟ้องหรือไม่ก็ตาม การที่เขาได้พูดจาอย่างเปิดเผยต่อทนายซึ่งพร้อมที่จะเป็นฝ่ายเดียวกับเขาอาจช่วยให้จำเลยและทนายได้ใช้ความสามารถรับร่วมกันหาหนทางต่อสู้คดีได้สำเร็จ ซึ่งย่อมดีกว่าที่จำเลยจะปกปิดเก็บข้อเท็จจริง หรือความรู้เกี่ยวกับการกระทำผิดที่ฟ้องไว้แต่เพียงลำพังตนเอง [23]

---

[23] บุญทิพย์ ผ่องจิตร แลนเกรฟ, ผู้วิจัย, "สิทธิของจำเลยในคดีอาญาในประเทศไทย," สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, เกียรติชจร วัจนะสวัสดิ์, หัวหน้าโครงการ, 2529, หน้า 139.

การรับรองสิทธิของจำเลยที่จะพูดจากกับทนายสองต่อสองนี้ มิได้หมายความเพียงสิทธิที่จะพูดจากันโดยไม่มีเจ้าพนักงานอยู่ด้วยในบริเวณที่สนทนาเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงสิทธิที่จะไม่ให้ใคร ๆ ได้ยินการสนทนาระหว่างจำเลยกับทนายด้วย แม้เจ้าพนักงานจะมิได้ปรากฏตัวในบริเวณที่สนทนาของจำเลยและทนายแต่มีการต่อลำโพง อัดเทป หรือติดตั้งเครื่องรับดักฟังจากห้องสนทนาออกไปเพื่อให้เจ้าพนักงานได้ยินก็ไม่ได้เช่นกัน หรือแม้ผู้ได้ยินเป็นบุคคลอื่นที่มิได้ตั้งใจแอบฟังการสนทนาก็มิได้เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อมุ่งที่จะคุ้มครองประโยชน์ของจำเลย และมุ่งที่จะสร้างความอบอุ่นใจให้แก่จำเลย คือ ความประสงค์ที่จะให้โอกาสจำเลยต่อสู้คดีภายใต้การช่วยเหลือแนะนำจัดการของทนายนั่นเอง

เมื่อเปรียบเทียบกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8 (1) ซึ่งกำหนดสิทธิจำเลยที่จะมีทนายว่าต่างแก้ต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ทำให้ดูเหมือนว่าจำเลยมีสิทธิมีทนายและพบทนายครั้งแรกเมื่อโจทก์ยื่นฟ้องคดีต่อศาล ทั้งนี้เพราะเมื่อจำเลยอยู่ในฐานะอื่น ๆ เช่น ผู้ถูกจับ ซึ่งไม่มีกฎหมายเฉพาะรับรองถึงการมีทนายของผู้ต้องหาไว้แต่อย่างใด แต่ก็น่าจะตีความได้ว่าเมื่อไม่มีกฎหมายหมายห้ามไว้ก็หมายความว่า ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหามีทนายได้ แต่การที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีมาตรา 8 (1) ไว้เป็นพิเศษก็เพื่อต้องการให้จำเลยแต่งทนายเข้าแก้ต่างว่าต่างแทนจำเลยในศาลได้ และถ้าไม่มีบทบัญญัติดังกล่าว แม้ว่าจำเลยจะมีทนาย แต่ทนายผู้นั้นก็ไม่มีสิทธิแก้ต่างว่าต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้องแทนจำเลยได้

ส่วนสิทธิพบทนาย มาตรา 8 อนุ 2 ได้กำหนดสิทธิของจำเลยไว้ชัดแจ้งทั้งสิทธิแต่งทนายเข้าแก้ต่างและสิทธิพบทนาย ทำให้ดูเหมือนว่าโอกาสแรกที่จำเลยจะได้พบทนายก็ต่อเมื่อตกเป็นจำเลยแล้ว และถ้าจำเลยเป็นผู้ยากจนถูกฟ้องในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก 3 ปีขึ้นไปก็ต้องแถลงต่อศาลก่อนเริ่มพิจารณาว่ายากจนและต้องการทนาย ศาลจึงจะตั้งทนายให้ (มาตรา 173 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา) ซึ่งในกรณีเหล่านี้ จำเลยจะไม่มีโอกาสพบทนายนับตั้งแต่ตกเป็นจำเลย แต่ต้องรอจนกว่ามีการชี้สองสถานไปแล้ว

สำหรับในต่างประเทศ แทบทุกประเทศได้รับรองสิทธิในการมีและพบทนายของจำเลยไว้ไม่แตกต่างกันนัก เช่น

ประเทศฟิลิปปินส์ รับรองไว้ว่าในระหว่างสอบสวนคดีอาญาผู้ต้องหามีสิทธิจัดหาทนายหรือที่ปรึกษากฎหมายได้โดยอิสระ (เอกสารรับรองสิทธิ มาตรา 3 รัฐธรรมนูญ ข้อ 12 (1)) ผู้ต้องหามีสิทธิพบและปรึกษาทนายได้ทุกช่วงเวลาของการพิจารณาคดี ตั้งแต่ก่อนการสอบสวนภายหลังการถูกจับกุม นอกจากนี้ผู้พิพากษาและเจ้าหน้าที่รับผิดชอบยังมีหน้าที่ต้องจัดส่งข่าวสารจากผู้ต้องหาหรือจำเลยไปให้ทนายความตามที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยร้องขอ (ข้อบังคับของศาล ข้อ 11)

ในการพิจารณาคดีอาญา จำเลยมีสิทธิเข้ารับฟังการพิจารณาด้วยตนเอง รวมทั้งที่ปรึกษากฎหมายด้วย และทนายจำเลยมีสิทธิช่วยปกป้องจำเลยในการต่อสู้คดีของจำเลยในทุกขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมจนศาลพิพากษา

หากจำเลยปรากฏตัวต่อศาลโดยไม่มีทนาย จำเลยมีสิทธิที่จะร้องขอต่อศาลให้จัดหาทนายให้ได้หากจำเลยต้องการและไม่สามารถจ่ายค่าทนายได้ ศาลต้องจัดหาทนายให้จำเลย (ข้อบังคับของศาล ข้อ 3 หน้าที่ของศาล ข้อ 116) ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของฟิลิปปินส์ ที่ว่าบุคคลผู้ยากจนมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีจากศาลหรือองค์กรกึ่งตุลาการอื่น ๆ และมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน (รัฐธรรมนูญ ข้อ 2, เอกสารรับรองสิทธิ มาตรา 3)

ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีระบบการดำเนินคดีอาญาที่ถือว่าสิทธิการมีทนายเป็นสิทธิที่จำเป็นสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาทุกขั้นตอน ดังนั้นจึงได้บัญญัติรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ทั้งในรัฐธรรมนูญและกฎหมายเกี่ยวกับวิธีดำเนินคดีอาญา โดยมีหลักการสำคัญว่าในการดำเนินคดีอาญาผู้ต้องหาและจำเลยมีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากทนายในการต่อสู้คดีอาญา และในกรณีที่จำเลยปรากฏตัวในศาลโดยปราศจากทนาย นอกจากศาลจะมีหน้าที่แนะนำจำเลย

I16908259

ให้ทราบถึงสิทธิการมีทนายและสิทธิการตั้งทนายเป็นตัวแทนในการดำเนินคดีอาญาแล้ว ศาลยังมีหน้าที่ตั้งทนายให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่สามารถจัดหาทนายได้เองด้วย (Federal Rule of Criminal Procedure, Rule 44)

3 <u>สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีต่อหน้า เปิดเผยและรวดเร็ว โดยผู้พิพากษาที่มีความเป็นอิสระ</u>

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคแรก บัญญัติว่า "การพิจารณาและสืบพยานในศาล ให้ทำเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น" หมายความว่า การพิจารณาคดีอาญาต้องกระทำต่อหน้าจำเลย (Right of Confrontation) คือต้องมีตัวจำเลยปรากฏอยู่จริง ๆ ในระหว่างการพิจารณาคดี เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังของการให้สิทธิดังกล่าวแก่จำเลยก็คือ การเปิดโอกาสให้จำเลยได้เผชิญหน้ากับพยานที่ให้การเป็นปรปักษ์แก่เขา และจำเลยหรือทนายจำเลยจะได้มีโอกาสถามค้านพยานคนดังกล่าว ในขณะเดียวกันศาลเองก็สามารถค้นหาความจริงจากการที่คู่ความเผชิญหน้ากันต่อหน้าศาลและถามค้านกันไปมา ซึ่งเป็นสิทธิที่มีความสำคัญมากในการดำเนินคดีอาญาจนมีผู้กล่าวว่าเป็นสิทธิที่จำเลยจะสละเสียมิได้ [24]

ปัญหามีว่า การพิจารณาถ้าได้กระทำต่อหน้าทนายจำเลยจะถือได้หรือไม่ว่าได้กระทำต่อหน้าจำเลยด้วยเช่นกัน กรณีนี้อาจพิจารณาได้จากบทบัญญัติในมาตรา 2 (15) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่ว่า "คู่ความหมายถึง โจทก์ฝ่ายหนึ่งและจำเลยอีกฝ่ายหนึ่ง ส่วนในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง) มาตรา 1 (11) บัญญัติว่า "คู่ความ หมายความว่าบุคคลผู้ยื่นคำฟ้องหรือถูกฟ้องต่อศาล และเพื่อประโยชน์

---

[24] คนึง ฤาชัย, <u>กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 2</u>, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521), หน้า 80.

แห่งการดำเนินกระบวนพิจารณาให้รวมถึงบุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนบุคคลนั้น ๆ ตามกฎหมายหรือในฐานะทนายความ" นอกจากนั้นใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไม่มีบทบัญญัติวิเคราะห์ คำว่าโจทก์หรือจำเลย แต่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (3) ได้อธิบายคำว่า จำเลยไว้ว่า "หมายความถึงบุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด"

ดังนั้นจึงอาจวิเคราะห์ได้ว่า ในคดีอาญากับคดีแพ่งมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในคดีแพ่งให้รวม "บุคคลผู้มีสิทธิกระทำการแทนตามกฎหมายหรือในฐานะทนายความ" ไว้ในความหมายของคำว่า "คู่ความ" ด้วย แต่สำหรับคดีอาญามีการแยกเด็ดขาดว่า "คู่ความ" หมายถึงตัวโจทก์กับตัวจำเลยเท่านั้น ไม่รวมถึงผู้ทำการแทนอื่นใดคือไม่รวมถึงทนายของโจทก์หรือจำเลยด้วย

ดังนั้น ในการพิจารณาคดีอาญาจะต้องกระทำต่อหน้าจำเลยจริง ๆ เท่านั้น ไม่หมายถึงการพิจารณาต่อหน้าทนายจำเลยหรือคนอื่นใดในกรณีที่จำเลยไม่อาจหรือไม่มาปรากฏตัวในการพิจารณานั้น นอกจากนั้น การพิจารณาต่อหน้าจำเลยไม่ได้หมายความเฉพาะการพิจารณาต่อหน้าจำเลยในศาลนั้น ๆ อย่างเดียว แต่รวมไปถึงการส่งประเด็นไปพิจารณายังศาลอื่นด้วย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 230 ก็ต้องกระทำต่อหน้าจำเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าจำเลยประสงค์จะติดตามไปฟังการพิจารณานั้น ในกรณีนี้ศาลจะใช้ดุลพินิจไม่อนุญาตจำเลยไปฟังการพิจารณาไม่ได้ [25]

ส่วนคำว่า "การพิจารณา" ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรคแรกนั้น อาจมีปัญหาว่ามีความหมายเพียงใด เพราะจะมีผลตรงที่ว่าหากการกระทำใดถือเป็น "การพิจารณา" ก็ต้องกระทำต่อหน้าจำเลยทั้งสิ้น ซึ่งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา

---

25 คำพิพากษาฎีกาที่ 377-378/2516

ความอาญา มิได้มีบทบัญญัติอธิบายคำนี้ไว้ ซึ่งในคดีอาญาต้องถือว่าการพิจารณาเริ่มต้นเมื่อศาลออกนั่งบนบัลลังก์ โดยมีโจทก์จำเลยมาปรากฏตัวต่อหน้าศาล การที่ศาลออกนั่งบนบัลลังก์เพื่อจะอ่านอธิบายฟ้อง และถามคำให้การจำเลย [26] กระบวนการนับตั้งแต่นี้ตลอดไปจนกว่าศาลจะอ่านคำพิพากษาหรือมีคำสั่ง ย่อมถือว่าอยู่ในช่วงของ "การพิจารณา" ของศาลทั้งสิ้น * ดังนั้น การกระทำทั้งหลายไม่ว่าโจทก์เองหรือการกระทำตามคำสั่งศาลใด ๆ ในชั้นฟ้องคดี และไต่สวนมูลฟ้อง และจนกระทั่งศาลประทับรับฟ้อง ล้วนแต่มิใช่การกระทำที่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณา ซึ่งผลก็คือศาลกระทำลับหลังจำเลยได้

สำหรับคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยจะแตกต่างไปจากกรณีข้างต้นกล่าวคือ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 กำหนดว่าคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลย พนักงานอัยการมีหน้าที่ต้องจัดการให้ได้ตัวจำเลยมาศาลพร้อมกับฟ้องที่ยื่นต่อศาล * มิฉะนั้นศาลไม่รับฟ้อง และหลังจากจำเลยมาปรากฏตัวดังกล่าวแล้ว ให้ศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และศาลถามคำให้การจำเลยได้ ทั้งนี้เพราะคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เมื่อยื่นฟ้องแล้วย่อมถือว่าผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยทันที และปกติคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ศาลมักไม่ส่งให้ไต่สวนมูลฟ้อง (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (2) ดังนั้น การพิจารณาจะเริ่มทันทีเมื่อศาลอ่านอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และศาลถามคำให้การจำเลยได้หลังจากนั้น

---

[26] คำพิพากษาฎีกาที่ 1298/2500 โดยศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทิย์

* แม้เสร็จสิ้นการสืบพยานและศาลนัดฟังคำพิพากษาแล้ว ถ้าเรียกว่าคดียังอยู่ระหว่างการพิจารณา ซึ่งศาลอาจสั่งให้สืบพยานเพิ่มเติมได้ โจทก์อาจยื่นคำร้องขอแก้ฟ้องได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 994/2491) หรือจำเลยอาจขอถอนคำให้การเดิมได้ คำพิพากษาฎีกาที่ 1298/2501

* กรณีที่ผู้เสียหายฟ้องจำเลยและศาลให้จำเลยมีประกันตัวไป ต่อมาอัยการฟ้องจำเลยในกรณีเดียวกันกับคดีของผู้เสียหาย ดังนี้ถือว่าจำเลยอยู่ในอำนาจศาลที่จะถูกเรียกตัวจากนายประกันได้ อัยการไม่ต้องส่งตัวจำเลยพร้อมกับฟ้อง (คำพิพากษาฎีกาที่ 1497/2496)

กล่าวได้ว่า เรื่องการพิจารณาต่อหน้านี้บัญญัติขึ้นไว้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมในการต่อสู้ป้องกันตัวของจำเลยโดยแท้ มิได้มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่โจทก์แต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการรับร้องสิทธิดังกล่าวของจำเลย แต่ก็ยังมีบทบัญญัติยกเว้นให้ศาลมีอำนาจพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ทวิ มาตรา 180 และมาตรา 230 ดังจะได้กล่าวต่อไป

สำหรับความเป็นอิสระของผู้พิพากษานั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 มาตรา 190 บัญญัติว่า "ผู้พิพากษาและตุลาการมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย" และพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการตุลาการ 2521 ก็ได้บัญญัติในเรื่องการบริหารงานบุคคล ข้าราชการตุลาการ ไว้อย่างเป็นระบบมีความเป็นอิสระเพื่อให้หลักประกันแก่ผู้พิพากษาในการพิจารณาอรรถคดีทั้งบวงโดยปลอดจากการกดดันหรือแทรกแซงในรูปแบบต่าง ๆ ไว้อย่างดียิ่ง

ข้อยกเว้นให้ศาลมีอำนาจพิจารณาลับหลังจำเลย

ข้อยกเว้นให้พิจารณาลับหลังจำเลยได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ทวิ

ข้อยกเว้นตามมาตรา 172 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นกรณีเมื่อเริ่มการพิจารณาคดีแล้ว กล่าวคือ เมื่อศาลเห็นเป็นการสมควรไม่ว่าจะโดยศาลเห็นเองหรือโดยคู่ความมีคำขอเพื่อให้การดำเนินกระบวนพิจารณาเป็นไปโดยรวดเร็ว ศาลมีอำนาจสั่งให้ทำการพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ แต่จำกัดให้ศาลพิจารณาลับหลังจำเลยได้เฉพาะคดี 3 ประเภท ดังต่อไปนี้เท่านั้น

1. มาตรา 172 ทวิ (1) "ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปี จะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม หรือในคดีมีโทษปรับสถานเดียว เมื่อจำเลยมีทนายและจำเลยได้รับอนุญาตจากศาลที่จะไม่มาฟังการพิจารณาและการสืบพยาน"

กรณีตามมาตรา 172 ทวิ (1) เป็นกรณีที่จำเลยขอไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยานเอง จำเลยกระทำโดยมีทนายปรึกษาหารือกันและคงเห็นว่าการไม่มาฟังการพิจารณาจะไม่ทำให้ฝ่ายจำเลยเสียประโยชน์ ฉะนั้นการพิจารณาและสืบพยานที่ได้กระทำไปลับหลังจำเลย (แต่ต่อหน้าทนายจำเลย) นี้ ศาลอาจรับฟังการพิจารณาและสืบพยานนั้นเป็นผลเสียแก่จำเลยได้[27]

2. <u>มาตรา 172 ทวิ (2)</u> "ในคดีที่มีจำเลยหลายคน ถ้าศาลพอใจตามคำแถลงของโจทก์ว่าการพิจารณาและการสืบพยานตามที่โจทก์ขอให้กระทำไม่เกี่ยวแก่จำเลยคนใด ศาลจะพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยคนนั้นก็ได้"

อนุมาตรา 2 นี้เป็นกรณีที่คดีมีจำเลยหลายคน และโจทก์แถลงขอให้ศาลพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยคนใดคนหนึ่งเป็นกรณีที่ศาลมิได้เห็นเองแต่ศาลพอใจคำแถลงของโจทก์ว่าการพิจารณาและสืบพยานตามที่โจทก์ขอให้กระทำไม่เกี่ยวกับจำเลยคนใด และศาลก็มีอำนาจสั่งให้มีการพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยคนดังกล่าว แต่การพิจารณาและสืบพยานนั้นจะเกี่ยวพันเป็นผลเสียกับจำเลยคนนั้นไม่ได้ (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ทวิ วรรคท้าย) แต่ถ้าจะรับฟังเป็นโทษจำเลยก็จะต้องให้จำเลยมาอยู่ในการพิจารณา และสืบพยานนั้นด้วยซึ่งก็คือต้องมีการพิจารณาใหม่

3. <u>มาตรา 172 ทวิ (3)</u> "ในคดีที่มีจำเลยหลายคน ถ้าศาลเห็นสมควรจะพิจารณาและสืบพยานจำเลยคนหนึ่ง ๆ ลับหลังจำเลยคนอื่นก็ได้"

อนุมาตรา 3 เป็นคดีที่มีจำเลยหลายคนและไม่จำกัดอัตราโทษ เป็นเรื่องที่ศาลเห็นเอง และเป็นการสืบพยานจำเลยซึ่งต่างจากกรณีอนุมาตรา 1 ที่อนุมาตรา 1 จะเป็นการพิจารณาและสืบพยานฝ่ายใดก็ได้ และอนุมาตรา 2 เป็นการสืบพยานโจทก์เท่านั้น

---

[27] บุญทิพย์ ผ่องจิตร์ แลนเกรฟ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 208.

อย่างไรก็ตาม คดีที่ศาลพิจารณาสืบพยานลับหลังจำเลยตามอนุมาตรา (2) และ 3 กฎหมายได้คุ้มครองสิทธิของจำเลยไว้ว่า ". . . ไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใด ห้ามมิให้ศาลรับฟังการพิจารณาและการสืบพยานที่กระทำลับหลังนั้นเป็นผลเสียหายแก่จำเลยคนนั้น" (มาตรา 172 วรรค ทวิ วรรคท้าย)

<u>ข้อยกเว้นเรื่องจำเลยขัดขวางการพิจารณา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 180</u>

มาตรา 180 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เป็นกรณีที่ให้อำนาจศาลพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ เพราะจำเลยถูกศาลสั่งให้ออกจากห้องพิจารณาเพราะเหตุจำเลยขัดขวางการพิจารณา และเมื่อศาลสั่งให้จำเลยออกไปจากห้องพิจารณาแล้ว ศาลก็ดำเนินการพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยผู้นั้นได้ และศาลอาจรับฟังการพิจารณาและสืบพยานที่กระทำลับหลังจำเลยในกรณีนี้เป็นผลเสียหายแก่จำเลยผู้นั้นได้ ซึ่งแตกต่างกับกรณีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 ทวิ (2) และ (3) ซึ่งกฎหมายบัญญัติชัดแจ้งว่า ศาลจะรับฟังการพิจารณาและการสืบพยานที่กระทำลับหลังจำเลยไม่ได้ เพราะเหตุแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 180 นี้มีจุดมุ่งหมายที่จะลงโทษจำเลยที่ขัดขวางการพิจารณาของศาลนั่นเอง [28]

<u>ข้อยกเว้นกรณีส่งประเด็นไปให้ศาลอื่นสืบและจำเลยไม่ติดต่อไปฟังการสืบพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 230</u>

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 230 ได้กำหนดข้อยกเว้นจากหลักการพิจารณาคดีอาญาที่ต้องทำต่อหน้าจำเลย กล่าวคือ ในกรณีจำเป็นที่ศาลจะต้องส่งประเด็นไป

---

[28] ไพจิตร ปุญญพันธ์, "การพิจารณาต่อหน้าจำเลย," <u>บทบัณฑิตย์</u> 24 ¦ 753.

ให้ศาลอื่นสืบพยาน คู่ความถือโจทก์และจำเลยหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะขอศาลไปฟังการพิจารณาหรือไม่ก็ได้ ซึ่งศาลก็ต้องจัดการให้เป็นไปตามคำขอ โดยศาลไม่มีอำนาจใช้ดุลพินิจแต่ประการใด [29]

ในกรณีที่จำเลยไม่ติดใจไปฟังการพิจารณา แต่ประสงค์จะยื่นคำถามซักเป็นหนังสือให้ศาลที่รับประเด็นไปสืบพยานตามนั้นก็ได้ ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของศาลอีกเช่นกันที่จะต้องจัดการให้เป็นไปตามคำขอของคู่ความสรุปว่า มาตรา 230 นี้เป็นเรื่องของความสมัครใจของคู่ความที่จะตามประเด็นไปหรือไม่ก็ได้

สำหรับในต่างประเทศก็ได้รับรองสิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วเปิดเผยไว้ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับรองสิทธินี้ไว้บทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1791 ในมาตรา 6 ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของจำเลยไว้ประการหนึ่งว่า จำเลยมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีทุกประเภทอย่างรวดเร็ว เปิดเผยต่อหน้าสาธารณะต่อหน้าคณะลูกขุนที่มีความเป็นกลางทั้งในระดับรัฐและระดับท้องถิ่น

หรือในประเทศฟิลิปปินส์ รับรองไว้ว่า จำเลยในคดีอาญามีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและโดยเปิดเผย (สิทธิของจำเลย กฎข้อ 115, ข้อบังคับของศาล ข้อ 1)

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อเปรียบเทียบกฎหมายไทยกับกฎหมายต่างประเทศจะเห็นว่ากฎหมายไทยได้เน้นการให้สิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาต่อหน้าจำเลยมากกว่า สิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็วและเปิดเผยต่อหน้าสาธารณะเหมือนกฎหมายในบางประเทศ

---

[29] คำพิพากษาฎีกาที่ 377 - 378/2516.

4. สิทธิที่จะให้การและไม่ให้การ

สิทธิที่จำเลยจะให้การและไม่ให้การในคดีอาญามีได้หลายกรณี อาจแยกพิจารณาดังนี้

4.1 สิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปรปักษ์แก่ตนเอง

ในคดีอาญาผู้ต้องหาและจำเลยมีสิทธิที่เหมือนกันประการหนึ่ง คือ สิทธิที่จะไม่ให้การเป็นปรปักษ์แก่ตัวเอง ซึ่งเป็นการให้หลักประกันแก่ผู้ต้องหาและจำเลยที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมตามหลักที่ยอมรับกันทั่วไปว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่อาจถูกบังคับให้กล่าวโทษตนเองและผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกลงโทษได้ก็ต่อเมื่อรัฐสามารถพิสูจน์ได้ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความผิดจริงตามฟ้อง และหลักประกันดังกล่าวได้คุ้มครองไปถึงการที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่อาจถูกบังคับ ขู่เข็ญ หลอกลวง หรือทำด้วยวิธีการใด ๆ อันไม่ชอบด้วยกฎหมายให้เขาต้องให้การอันเขามิเต็มใจให้ ซึ่งกรณีของประเทศไทยก็มีบทบัญญัติรับรองไว้ชัดเจน ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วนของสิทธิของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน

ส่วนในชั้นพิจารณาคดี เมื่อโจทก์และจำเลยมาปรากฏตัวต่อหน้าศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 วรรค 2 ถ้าศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริง ให้ศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง และศาลถามคำให้การจำเลยได้ การอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยซึ่งเข้าใจภาษาไทยย่อมไม่มีปัญหา แต่ถ้าจำเลยเป็นคนต่างชาติหรือไม่เข้าใจภาษาไทย จำเลยย่อมไม่เข้าใจคำฟ้อง เพราะกฎหมายไทยกำหนดให้ใช้ภาษาไทยในการพิจารณา ศาลจึงอ่านและอธิบายฟ้องเป็นภาษาต่างประเทศไม่ได้ แม้ศาลจะรู้ภาษานั้น ๆ ก็ตาม ซึ่งเรื่องนี้ในทางปฏิบัติศาลก็ได้จัดหาล่ามแปลให้ [30]

---

[30] บุญทิพย์ ผ่องจิตร์ แลนเกรฟ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 222.

เมื่อศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังแล้ว ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 กำหนดให้ศาลถามจำเลยว่า จำเลยทำผิดหรือไม่จะให้การอย่างไร การสอบถามคำให้การของศาลนี้ เป็นเพียงเพื่อให้ทราบประเด็นเบื้องต้นแห่งคดีเท่าที่ศาลจะทำได้เท่านั้น และศาลจะไม่ถามคำให้การจำเลยก็ได้ [31] การที่ศาลไม่สอบคำให้การก็ไม่ทำให้จำเลยเสียประโยชน์แต่อย่างใด และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 163 ให้สิทธิจำเลยที่จะเปลี่ยนแปลงคำให้การเมื่อใดก็ได้

เมื่อศาลถามคำให้การจำเลย จำเลยจะให้การหรือไม่ก็ได้ [32] ในกรณีที่จำเลยเลือกที่จะให้การ จำเลยจะให้การด้วยวาจาหรือด้วยหนังสือก็ได้ [33] และจะให้การกี่ครั้งก็ได้ [34] การให้การต้องให้แก่ศาล ฉะนั้นคำให้การที่ให้ต่อจ่าศาลไม่ถือเป็นคำให้การ [35]

ในการที่จำเลยเลือกให้การ จำเลยอาจถูกซักค้านดังเช่นพยานอื่น ๆ ได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 233 ซึ่งต่างจากกรณีที่จำเลยปฏิเสธไม่ให้การ เพราะกรณีหลังฝ่ายโจทก์จะซักค้านจำเลยไม่ได้ โจทก์จึงมีหน้าที่เพียงแต่นำพยานโจทก์มาพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยทำผิดจริงตามฟ้อง อย่างไรก็ตาม ในการให้การนั้น จำเลยจะต้องให้การตามความเป็นจริง การให้การที่เป็นเท็จอาจมีความผิดฐานเบิกความเท็จตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 177 ได้

---

[31] คำพิพากษาฎีกาที่ 469/2509

[32] คำพิพากษาฎีกาที่ 2823-2824/2516

[33] คำพิพากษาฎีกาที่ 285/2466

[34] คำพิพากษาฎีกาที่ 9-10/2477

[35] คำพิพากษาฎีกาที่ 534/2512

ส่วนในกรณีที่จำเลยเลือกไม่ให้การ ศาลก็ได้แต่จดรายงานและดำเนินการพิจารณาต่อไป การที่จำเลยไม่ให้การนี้จะถือว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดจริงตามฟ้องไม่ได้ การที่จำเลยใช้สิทธิไม่ให้การถือเป็นการใช้สิทธิที่มีอยู่ตามกฎหมายนั่นเอง ฉะนั้นการที่จำเลยไม่ให้การคงจะถือได้เพียงว่า จำเลยปฏิเสธคำฟ้องของโจทก์ [36]

4.2 <u>สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปรปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา</u>

สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา หมายถึง สิทธิที่ผู้ต้องหา จำเลย และพยาน (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 234) จะไม่ถูกบังคับให้ถ้อยคำอันอาจทำให้ผู้ให้ถ้อยคำต้องถูกฟ้องเป็นคดีอาญาในอนาคต ไม่ได้หมายถึงการให้ถ้อยคำอันจะเป็นผลร้ายแก่คดีที่ตนถูกฟ้องอยู่แล้วดังกรณีข้างต้น สิทธิดังกล่าวนี้คุ้มครองทั้งผู้ต้องหา จำเลยและพยาน

การให้ถ้อยคำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา ได้แก่ การให้การที่เป็นการยอมรับความผิดอาญาที่ตนได้ก่อขึ้นแล้ว หรือการให้การที่จะเป็นผิดกฎหมายทันทีเมื่อเสร็จสิ้นคำให้การ เช่น พยานไม่จำเป็นต้องให้การกรณีที่การให้การจะเป็นการหมิ่นประมาทผู้อื่น ซึ่งตามกฎหมายถ้าจะมีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นศาลต้องเตือนพยานว่าพยานไม่ต้องให้การได้

ในกรณีที่จำเลยได้ให้การไปแล้ว จำเลยอาจขอแก้ไขหรือเพิ่มเติมคำให้การได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 163 วรรค 2 ซึ่งจำเลยต้องยื่นคำร้องขอแก้หรือเพิ่มเติมคำให้การขอเข้าก่อนศาลมีคำพิพากษา อย่างไรก็ตาม แม้จำเลยจะยื่นคำร้องขอแก้คำให้การต่อศาลชั้นต้นพิจารณาได้ก็ตาม แต่ศาลจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้มีการแก้ไขคำให้การ

---

[36] คำพิพากษาฎีกาที่ 534/2512

ก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่ดุลพินิจของศาลจะเห็นสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมเป็นกรณี ๆ ไป[37] เช่น ถ้าจำเลยขอแก้คำให้การโดยประสงค์จะประวิงคดี คดีนี้ศาลอาจไม่ยอมให้มีการแก้คำให้การ แต่กรณีต่อนี้ศาลยอมให้จำเลยแก้คำให้การได้ เช่น จำเลยรับสารภาพเพราะเข้าใจผิด [38] จำเลยถูกเจ้าพนักงานบังคับขู่เข็ญให้รับ [39] จำเลยให้การรับสารภาพเพราะเข้าใจผิดและขณะที่รับสารภาพจำเลยไม่มีทนาย [40] เป็นต้น

สำหรับในกฎหมายของต่างประเทศ หลาย ๆ ประเทศได้รับรองสิทธิการมีทนายของจำเลยไว้ทำนองเดียวกับที่กล่าวมาแล้วในส่วนของสิทธิการมีทนายของผู้ต้องหา

5. <u>สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลัง</u>

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 ได้รับรองการคุ้มครองเรื่องนี้ไว้ในมาตรา 28 ที่ว่า

"บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่า โทษที่กำหนดโทษไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้"

---

37 คำพิพากษาฎีกาที่ 1298/2501

38 คำพิพากษาฎีกาที่ 677/2485

39 ประเทือง กีรติบุตร, <u>คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา : สอบสวนวิธีพิจารณาในศาลชั้นต้นและอุทธรณ์</u>, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2512, หน้า 84.

40 คำพิพากษาฎีกาที่ 2665/2515

นอกจากนั้น ในประมวลกฎหมายอาญาของไทยยังได้สร้างหลักประกันที่ให้การคุ้มครองสิทธิของบุคคลไว้ชัดเจนว่า นอกจากบุคคลจะมีสิทธิไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลังแล้ว ยังรับรองด้วยว่าบุคคลจะต้องรับโทษตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ดังจะพิจารณาได้จากหลัก 2 ประการ ดังนี้

(1) **จะไม่มีความผิดโดยไม่มีกฎหมาย** ตามบทบัญญัติในมาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายอาญาที่ว่า "บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย" หลักเกณฑ์ดังกล่าวคือ ตามกฎหมายอาญาไม่ว่าจะเป็นประมวลกฎหมายอาญา หรือพระราชบัญญัติอื่นที่กำหนดความผิดอาญาและโทษอาญา การกระทำจะเป็นความผิดต่อเมื่อมีกฎหมายที่บัญญัติในขณะกระทำว่าเป็นความผิด คือ ไม่มีผลย้อนหลังไปลงโทษบุคคลให้หนักขึ้นเป็นอันขาด แต่อาจย้อนหลังไปบัญญัติว่าการกระทำนั้น ๆ ไม่เป็นความผิดหรือเป็นความผิดแต่ยกโทษให้ หรือให้ลงโทษบุคคลน้อยกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะทำความผิดได้ เพราะเป็นคุณแก่ผู้กระทำผิด

(2) **จะไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย** สืบเนื่องจากบทบัญญัติ มาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายอาญาดังที่กล่าวมาแล้ว คือ บุคคลจะต้องรับโทษต่อเมื่อมีกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะกระทำบัญญัติให้ต้องรับโทษนั้น ๆ เช่น การกระทำความผิดที่มีแต่โทษปรับ ศาลจะได้แต่ลงโทษปรับ ศาลจะลงโทษจำคุกซึ่งไม่ใช่โทษที่กฎหมายบัญญัติไว้ไม่ได้

การคุ้มครองที่บุคคลจะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายย้อนหลังนี้เป็นหลักสากลที่แทบทุกประเทศให้การคุ้มครองไว้เหมือนกัน เช่น ในรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาที่บัญญัติห้ามการออกกฎหมายที่มีโทษย้อนหลัง (Ex Post Facto Laws)

อย่างไรก็ดี การใช้กฎหมายย้อนหลังในทางอาญานี้ก็ได้มีข้อยกเว้นบางกรณีสำหรับความผิดที่นานาประเทศยอมรับ เช่น ความผิดเกี่ยวกับอาชญากรสงคราม เป็นต้น เพราะถือเป็น

ความผิดร้ายแรงต่อมวลมนุษยชาติจึงยอมให้มีการลงโทษย้อนหลังได้ เช่น การจัดตั้งศาลอาชญากรสงครามลงโทษพวกนาซี ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในข้อหาทำลายชีวิตชาวยิวเพื่อล้างเผ่าพันธุ์และศาลให้พิพากษาลงโทษประหารชีวิตอาชญากรสงครามนาซีดังกล่าวเป็นจำนวนมาก

6. <u>สิทธิในการมีล่าม</u>

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าในชั้นสอบสวน กฎหมายในแทบทุกประเทศได้รับรองเรื่องสิทธิในการมีล่ามไว้ ในชั้นพิจารณาคดีก็มีการรับรองไว้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ สำหรับประเทศไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้รับรองสิทธิของจำเลยในการมีล่ามไว้ใน มาตรา 13 ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว

ส่วนในต่างประเทศ เช่น ประเทศอินโดนีเซีย รับรองไว้ว่า การดำเนินคดีในศาลศาลจะซักถามโดยใช้ภาษาอินโดนีเซียทั้งที่เป็นจำเลยและพยานสามารถเข้าใจได้ หากจำเลยหรือพยานไม่สามารถเข้าใจภาษาอินโดนีเซีย ศาลจะต้องจัดหาคนแปลให้ โดยผู้แปลต้องสาบานต่อศาลก่อนว่าจะแปลตามความเป็นจริง หรือประเทศศรีลังกาได้รับรองไว้เช่นกันว่าการอ่านคำฟ้องให้จำเลยฟังนั้นจะต้องอ่านโดยภาษาที่จำเลยเข้าใจ หากจำเลยไม่สามารถเข้าใจศาลต้องจัดหาคนแปลให้ (มาตรา 164 (6), 275 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา)

7. <u>สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว</u>

สิทธิข้อนี้มีที่มาจากข้อสันนิษฐานในกฎหมายอาญาประการหนึ่งว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาแสดงว่าบุคคลนั้นได้กระทำผิดจริง ผลที่ตามมาในระหว่างที่ศาลยังไม่ได้มีคำพิพากษาว่าผู้ต้องหาและจำเลยกระทำผิด บุคคลดังกล่าวที่ถูกจับกุมจึงควรมีสิทธิได้เป็นอิสระไม่ถูกควบคุมหรือกักขัง ซึ่งนับเป็นหลักสากล ดังนั้นแทบทุกประเทศจึงมีบทบัญญัติให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิขอให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาล ปล่อยตัวเขาชั่วคราวได้ทั้งในชั้นก่อนฟ้องและหลังฟ้องคดี (ซึ่งรายละเอียดในเรื่องนี้ได้กล่าวไว้ตอนต้นในส่วนของผู้ต้องหาแล้ว)

ค. **สิทธิของผู้ต้องโทษ**

สิทธิของผู้ต้องโทษคดีอาญาตามกฎหมายไทยและต่างประเทศที่สำคัญ ได้แก่

1. **สิทธิที่จะได้รับการเยี่ยม**

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 7 ทวิ ได้รับรองสิทธิของผู้ถูกขังไว้ว่า มีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร และได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย

สิทธินี้เป็นสิทธิสากลที่ทุกประเทศให้การรับรองไว้เช่นกัน

2. **สิทธิที่จะไม่ถูกจำกัดเสรีภาพโดยไม่มีเหตุผล**

ตามบทบัญญัติ มาตรา 90 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้รับรองให้บุคคลที่ถูกคุมขังโดยผิดกฎหมาย หรือถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษาของศาลมีอำนาจยื่นคำร้องขอให้ปล่อย เช่นเดียวกับสิทธิของผู้ต้องหาที่กล่าวหาในตอนต้น

ในต่างประเทศก็มีการรับรองบทบัญญัตินี้ทำนองเดียวกัน เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีข้อห้ามมิให้รัฐสภางดใช้หมายของศาลที่สั่งให้เจ้าพนักงานส่งตัวผู้ถูกคุมขังไปให้ศาลพิจารณาว่า การกักขังนั้นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ หรือที่เรียกว่า Writ of Habeas Corpus

หรือในประเทศอินโดนีเซีย รับรองไว้ว่า ผู้พิพากษาจะต้องไม่ลงโทษทางอาญาแก่บุคคล เว้นแต่จะได้พิสูจน์ว่ามีพยานหลักฐานแสดงว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดจริง และบุคคลดังกล่าวเป็นจำเลยในคดีจริง

3. <u>สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีใหม่</u>

กฎหมายไทยได้รับรองสิทธินี้ไว้ในพระราชบัญญัติการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาการใหม่ พ.ศ. 2526 ซึ่งเป็นการให้สิทธิแก่ผู้ถูกศาลพิพากษาลงโทษในการยื่นคำร้องขอให้รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ได้ หลังจากคดีถึงที่สุด หากปรากฏว่าคำเบิกความของพยานบุคคลนั้นเป็นเท็จ หรือไม่ถูกต้องตรงกับความจริง หรือพยานหลักฐานนั้นเป็นพยานหลักฐานปลอมหรือเป็นเท็จไม่ถูกต้องตรงกับความจริงนับว่าเป็นการให้สิทธิแก่ผู้ต้องโทษที่ดีอีกประการหนึ่ง แม้ว่าในทางปฏิบัติอาจจะมีขั้นตอนและวิธีการยุ่งยากพอสมควรก็ตาม

นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 มาตรา 32 ได้รับรองสิทธิของบุคคลในการได้รับค่าทดแทนหลังจากที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาใหม่ และปรากฏว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ไว้ว่า

"บุคคลใดต้องรับโทษอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุด หากปรากฏตามคำพิพากษาของศาลที่รื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ในภายหลังว่าบุคคลนั้นมิได้เป็นผู้กระทำผิด ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนและได้รับบรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะผลแห่งคำพิพากษานั้นคืน"

จากบทบัญญัติดังกล่าว รัฐธรรมนูญของไทยรับรองสิทธิที่บุคคลจะได้รับค่าทดแทนเฉพาะคดีที่มีการรื้อฟื้นคดีขึ้นมาพิจารณาใหม่เท่านั้น หากกรณีที่บุคคลถูกละเมิดก่อนที่จะมีคำพิพากษาถึงที่สุด และไม่มีการรื้อฟื้อคดีอาญาใหม่ก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าทดแทน

อนึ่ง สำหรับกฎหมายในบางประเทศได้รับรองสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนกรณีที่บุคคลถูกละเมิดในชั้นการจับกุม คุมขัง ดังเช่น

ประเทศอินโดนีเซีย ได้รับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ค.ศ. 1981 ว่า บุคคลที่ถูกจับ ถูกหน่วงเหนี่ยว กักขัง ถูกฟ้อง และพิจารณาโดยไม่มีมูลตามกฎหมายหรือขาดพยานหลักฐาน จะต้องได้รับค่าชดเชยความเสียหายที่เกิดจากการนั้น

ประเทศฟิลิปปินส์ ได้รับรองไว้ใน Republic Act No 7309 ว่า บุคคลที่ถูกกล่าวหา ถูกกักขัง โดยผิดกฎหมาย หลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวแล้วมีสิทธิได้รับค่าเสียหายที่เกิดจากการนั้น

หรือประเทศศรีลังกา ได้รับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 17 ไว้ว่า บุคคลที่ถูกจับกุม กักขัง โดยผิดกฎหมายมีสิทธิได้รับชดใช้ค่าเสียหายตามสมควร เป็นต้น

4. <u>สิทธิที่จะไม่ต้องถูกลงโทษซ้ำในความผิดเดียวกัน</u>

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 39 (4) ได้รับรองสิทธินี้ไว้ว่า สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไปเมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง บทบัญญัตินี้เป็นการรับรองว่า บุคคลเดียวกันจะไม่ถูกพิพากษาในกรรมอันเดียวกัน 2 หน หรือไม่ถูกฟ้องซ้ำเพื่อให้ถูกลงโทษซ้ำนั่นเอง

ในต่างประเทศก็มีการรับรองสิทธิดังกล่าวไว้เช่นกัน เช่น ประเทศฟิลิปปินส์รับรองไว้ว่า บุคคลจะไม่ถูกลงโทษซ้ำในความผิดฐานเดียวกัน (เอกสารรับรองสิทธิมาตรา 3, รัฐธรรมนูญ ข้อ 21) หรือประเทศศรีลังกาก็ได้บัญญัติรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 314 (1) โดยมีข้อความเช่นเดียวกับของประเทศฟิลิปปินส์ หรือประเทศสหรัฐอเมริกา ก็มีข้อห้ามการลงโทษผู้กระทำผิดซ้ำ (Twice in jeopardy) ในรัฐธรรมนูญ ข้อ 5 เช่นกัน

5. <u>สิทธิที่จะได้รับการปล่อยและพักการลงโทษ</u> [41]

ประเทศไทยได้รับรองสิทธินี้ไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ว่านักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการปลดปล่อยให้พ้นโทษมีสิทธิได้รับใบสำคัญ ในการปล่อยในกรณีผู้ต้องขังที่ถึงกำหนดปล่อย ป่วยหนัก ไม่สามารถไปจากเรือนจำได้ และขออนุญาตอยู่รักษาแล้วต่อไปในเรือนจำ ผู้บัญชาการเรือนจำใช้ดุลพินิจอนุญาตตามคำขอได้ แต่ต้องรายงานอธิบดีทราบ

นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการพักการลงโทษตามมาตรา 32 (5) หรือได้ลดวันต้องโทษจำคุกตามมาตรา 32 (6) และได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดตามหมายศาล จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขการคุมประพฤติโดยเคร่งครัด ถ้าไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นข้อใดข้อหนึ่ง ผู้นั้นอาจถูกจับอีกโดยไม่ต้องมีหมายจับหรือหมายจำคุก และนำกลับมาจำคุกต่อไปตามกำหนดโทษที่ยังเหลืออยู่

การปล่อยตัวผู้ต้องขังให้ปฏิบัติดังนี้

- เรียกพัสดุของหลวงคืน
- ผู้ต้องขังคนใดไม่มีเครื่องแต่งกายจะแต่งออกไปจากเรือนจำให้มอบเครื่องแต่งกายให้ 1 ชุดตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้
- ทำหลักฐานการปล่อยตัว
- คืนทรัพย์สินให้ผู้ต้องขังให้แก่ผู้ต้องขังไป
- ออกใบสุทธิให้

---

[41] พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479, มาตรา 41 - 43, กฎกระทรวง ข้อ 91 - 95 และ 132

สำหรับในต่างประเทศจะมีการรับรองสิทธินี้เช่นกัน แต่จะแตกต่างกันในรายละเอียดของเงื่อนไขในการปล่อยและการพักการลงโทษ

6. <u>สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติต่ออย่างมีมนุษยธรรม</u>

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญามีรายละเอียดมากมายหลายประการ ซึ่งในเรื่องนี้แต่ละประเทศได้มีการกำหนดวิธีการปฏิบัติและให้สิทธิในเรื่องต่าง ๆ แตกต่างกันออกไป ในเรื่องนี้สหประชาชาติได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่อสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังไว้เพื่อให้นานาประเทศรับไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในประเทศของตนอย่างมีมนุษยธรรม ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามกฎหมายไทย ซึ่งส่วนมากรับรองไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทยต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น สิทธิที่จะร้องทุกข์เกี่ยวกับการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องหรือสิทธิที่จะไม่ถูกลงโทษทารุณโหดร้าย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

<u>วินัยของผู้ต้องขัง</u> [42]

ผู้ต้องขังจะต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัยและข้อบังคับของเรือนจำสำหรับนักโทษเด็ดขาดซึ่งมีความประพฤติดี มีความอุตสาหะ ก้าวหน้าในการศึกษา และทำงานได้ผลดีหรือทำความชอบแก่ราชการเป็นพิเศษ อาจได้รับประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด ดังนี้

- ได้รับความสะดวกในเรือนจำที่อธิบดีกำหนด
- เลื่อนชั้น
- แต่งตั้งให้มีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานเรือนจำ

---

[42] เรื่องเดียวกัน, มาตรา 31 – 37

– ลาได้ครั้งหนึ่งไม่เกิน 4 วัน โดยไม่นับรวมเวลาเดินทางเมื่อมีความจำเป็นทางด้านธุรกิจสำคัญ หรือกิจการในครอบครัว

– พักการลงโทษ เมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของกำหนดโทษตามหมายศาล หรือไม่น้อยกว่า 10 ปี ในกรณีต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต การปฏิบัติตามเงื่อนไขพักการลงโทษอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 1 ปี และอย่างมากไม่เกินกำหนดโทษที่เหลืออยู่

– ลดวันต้องโทษจำคุกให้เดือนละไม่เกิน 5 วัน การลดวันต้องโทษจะกระทำได้เมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน หรือไม่น้อยกว่า 10 ปี ในกรณีที่ต้องโทษจำคุกตลอดชีวิต แล้วเปลี่ยนมาเป็นโทษจำคุกมีกำหนดระยะเวลา

อนึ่ง เมื่อผู้ต้องขังกระทำผิดวินัย พนักงานเรือนจำมีหน้าที่พิจารณาโทษได้ โดยก่อนจะลงโทษฐานผิดวินัยแก่ผู้ต้องขัง จะต้องให้ผู้ต้องขังมีโอกาสชี้แจงหรือแก้ตัว ในการพิจารณาโทษผู้บัญชาการเรือนจำมีอำนาจลงโทษได้ทุกสถาน พัสดุเรือนจำที่มีผู้บัญชาการเรือนจำโดยตำแหน่งลงโทษได้ดังนี้

1. ภาคทัณฑ์
2. ตัดการอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อไม่เกิน 2 เดือน
3. งดการเลื่อนขั้นไว้ไม่เกิน 6 เดือน
4. ขังเดี่ยวไม่เกิน 1 เดือน

พัสดีหรือสารวัตรเรือนจำมีอำนาจลงโทษผู้ต้องขังได้ดังนี้

1. ภาคทัณฑ์
2. ตัดการอนุญาตการเยี่ยมหรือติดต่อไม่เกิน 1 เดือน
3. งดการเลื่อนขั้นไว้ไม่เกิน 3 เดือน

การลงโทษเฉียนให้กระทำได้เฉพาะนักโทษเด็ดขาดเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงลักษณะความผิดที่เกิดขึ้นและลักษณะของบุคคลผู้ได้รับโทษตามสภาพการณ์แห่งเรือนจำ และให้เฉียนรวดเดียวสำหรับความผิดซึ่งต้องเฉียน

ผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้แทน ซึ่งเป็นข้าราชการตั้งแต่ชั้นประจำแผนกหรือเทียบเท่าต้องมาเป็นประธานการลงโทษ ผู้เฉียนจะต้องเป็นเจ้าพนักงานเรือนจำซึ่งไม่เคยมีสาเหตุกับผู้ถูกลงโทษเป็นส่วนตัวและต้องบันทึกข้อความนี้ไว้เป็นหลักฐาน วิธีการเฉียนต้องคว่ำเฉียน บริเวณขาท่อนบนโดยใช้หวายขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 ซม.

<u>การร้องทุกข์ ยื่นเรื่องราว และถวายฎีกาของผู้ต้องขัง</u>

ผู้ต้องขังอาจร้องทุกข์ด้วยวาจาหรือทำเป็นหนังสือก็ได้ ในกรณีที่ร้องทุกข์ด้วยวาจาเจ้าพนักงานซึ่งได้รับเรื่องราวร้องทุกข์ต้องทำบันทึกคำร้องทุกข์ไว้และหนังสือร้องทุกข์ต้องลงลายมือชื่อผู้ร้องทุกข์ และเจ้าพนักงานผู้เขียน การเขียนคำร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกา ผู้เขียนต้องเขียนด้วยตนเอง เว้นแต่ไม่สามารถเขียนได้ และเขียนในที่ซึ่งเรือนจำจัดให้ ถ้าผู้ต้องขังไม่สามารถจัดหาเครื่องเขียนส่วนตัวได้ เจ้าพนักงานจะจัดการให้

ผู้ต้องขังอาจสงวนข้อความจะร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกาเป็นความลับก็ได้ ห้ามเจ้าพนักงานเรือนจำอยู่ในระยะที่จะทราบข้อความที่เขียน เว้นแต่ผู้ต้องขังจะยินยอม

การยื่นหนังสือร้องทุกข์เรื่องราวหรือฎีกาให้ผู้ต้องขังยื่นต่อพัสดี หรือที่ซึ่งจัดให้ไว้สำหรับการนั้น และเจ้าพนักงานเรือนจำจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังนำคำร้องทุกข์เรื่องราวหรือฎีกาไปยื่นได้

ในกรณีที่ข้อความในหนังสือร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกาของผู้ต้องขังเป็นเรื่องลับห้ามมิให้เจ้าพนักงานเรือนจำอ่าน แต่มีหน้าที่จัดส่งไปยังผู้รับ หากเป็นหนังสือถึงรัฐมนตรีหรือทูลเกล้าฯถวายให้ส่งไปยังอธิบดีเพื่อดำเนินการ

ถ้าการร้องทุกข์เรื่องราวหรือฎีกาไม่เป็นความลับ ให้พัสดีเปิดซองตรวจดูข้อความและปฏิบัติดังนี้

1. สอบข้อเท็จจริง

2. แก้ไขหรือช่วยเหลือตามคำร้องขอตามสมควรแก่กรณี

3. เสนอผู้บัญชาการเรือนจำ พร้อมกับรายงานชี้แจงการปฏิบัติดังกล่าวแล้ว

คำสั่งคำชี้แจงตอบคำร้องทุกข์เรื่องราว หรือฎีกาต้องแจ้งให้ผู้ยื่นคำร้องทราบและลงลายมือชื่อรับทราบเป็นหลักฐาน

<u>เครื่องพันธนาการ</u> [43]

ห้ามการใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง การใช้เครื่องพันธนาการต้องอยู่ภายในเงื่อนไข

1. เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิต หรือร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น

2. เป็นบุคคลวิกลจริตหรือจิตไม่สมประกอบ อันอาจเป็นภยันตรายต่อผู้อื่น

3. เป็นบุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม

4. เมื่อถูกควบคุมตัวไปนอกเรือนจำ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องใช้เครื่องพันธนาการ

5. เมื่อรัฐมนตรีสั่งว่า เป็นการจำเป็นจะต้องใช้เครื่องพันธนาการ เนื่องแต่สภาพของเรือนจำหรือตามสภาพการณ์ของท้องถิ่น

พัสดีอาจใช้ดุลพินิจตามข้อ (4) และ (5) ในการใช้หรือไม่ใช้เครื่องพันธนาการก็ได้ เครื่องพันธนาการที่ใช้แก่ผู้ต้องขัง ได้แก่ ตรวน กุญแจมือ และโซ่สาม

---

[43] กฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 25 – 30

ตรวนมี 2 ขนาด (1) เส้นผ่าศูนย์กลาง 10 มิลลิเมตร และ (2) เส้นผ่าศูนย์กลาง 12 มิลลิเมตร ลูกโซ่ระหว่างวงแหวนไม่ให้สั้นกว่า 50 ซม. และยาวเกินกว่า 75 ซม มีเส้นผ่าศูนย์กลางไม่เกิน 12 มิลลิเมตร โดยปกติให้ใช้ตรวนขนาดที่ 1 เว้นแต่กรณีจำเป็นหรือผู้ต้องขังได้รับโทษตามคำพิพากษาจำคุกตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป หรือเป็นผู้ต้องขังในคดีอุกฉกรรจ์จะใช้ขนาดที่ 2 ก็ได้

การใช้กุญแจมือให้ใช้ตามแบบและขนาดที่กรมราชทัณฑ์กำหนด ส่วนโซ่ให้ใช้ตามขนาดของที่กำหนดไว้สำหรับตรวน

ห้ามใช้เครื่องพันธนาการต่อผู้ต้องขังอายุเกินกว่า 60 ปี หรือผู้ต้องขังหญิง เว้นแต่เป็นเหตุร้ายหรือเสียจริตซึ่งจำเป็นต้องป้องกันมิให้ก่ออันตราย

สำหรับคนต้องขังหรือคนฝากขัง ถ้านำตัวออกนอกเรือนจำให้ใช้กุญแจมือ การใช้ตรวนจะกระทำได้ต่อผู้ต้องขังคดีอุกฉกรรจ์

การใช้เครื่องพันธนาการแบบอื่น ๆ นอกเหนือกฎหนี้จะกระทำมิได้ เว้นแต่กรณีจำเป็นผู้บัญชาการเรือนจำอาจให้ใช้เครื่องพันธนาการแบบอื่นซึ่งเบากว่ากฎนี้ได้

กรณีการใช้อาวุธ เจ้าพนักงาน จะใช้อาวุธประจำกายได้ตามที่รัฐมนตรีกำหนดและเงื่อนไขการใช้อาวุธปืน นอกจากนั้นเจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธอื่น นอกจากอาวุธปืนได้ในกรณีดังต่อไปนี้

1. เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังหลบหนี หรือพยายามหลบหนี และไม่มีทางจะป้องกันอย่างอื่นนอกจากอาวุธ

2. เมื่อผู้ต้องขังหลายคนก่อความวุ่นวาย หรือพยายามเปิดหรือทำลายประตูรั้ว หรือกำแพงเรือนจำ

3. เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังจะใช้กำลังทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น

การใช้อาวุธปืน เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังได้ในกรณีต่อไปนี้

1. ผู้ต้องขังไม่ยอมวางอาวุธเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้วาง

2. ผู้ต้องขังที่กำลังหลบหนีไม่ยอมหยุดเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุดและไม่มีทางอื่นที่จะจับกุมได้

3. ผู้ต้องขังตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปก่อการวุ่นวาย หรือพยายามใช้กำลังเปิดหรือทำลายประตูรั้ว หรือกำแพงเรือนจำ หรือใช้กำลังทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น และไม่ยอมหยุดในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุด

ถ้ามีเจ้าพนักงานที่มีอำนาจเหนือผู้ใช้อาวุธปืนอยู่ ณ ที่นั้นด้วยจะใช้อาวุธปืนได้ต้องได้รับคำสั่งจากผู้นั้นแล้วเท่านั้น

ในกรณีเหตุการณ์ฉุกเฉินที่อาจเป็นอันตรายต่อชีวิตและความปลอดภัยของผู้ต้องขัง และไม่สามารถย้ายผู้ต้องขังไปควบคุม ณ ที่อื่นได้ทันเจ้าพนักงานเรือนจำจะปล่อยผู้ต้องขังไปชั่วคราวก็ได้ ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยจะต้องกลับมายังเรือนจำ หรือรายงานตนยังสถานีตำรวจหรือที่ว่าการอำเภอภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ปล่อยมิฉะนั้นจะมีความผิดฐานหลบหนีการควบคุม เว้นแต่จะมีข้อแก้ตัวอันควร

<u>การควบคุมผู้ต้องขัง</u> [44]

กฎหมายกำหนดให้นำผู้ต้องขังเข้าห้องขังเวลา 18.00 น. ออกจากห้องขังเวลา 06.00 น. ยกเว้นกำหนดเวลาดังกล่าวจะไม่เหมาะสมกับสภาพของเรือนจำ ให้ผู้บัญชาการเรือนจำกำหนดเวลาใหม่ได้ โดยขออนุมัติจากอธิบดี

---

[44] เรื่องเดียวกัน, ข้อ 31 - 34

ในการควบคุมผู้ต้องขังนอกเรือนจำ ปกติจะต้องจัดผู้คุม 1 คนต่อผู้ต้องขัง 5 คน เรือนจำที่มีผู้ต้องขังหญิงจำนวนตั้งแต่ 15 คนขึ้นไป ต้องจัดให้มีหญิงเป็นเจ้าพนักงานและห้ามมิให้ผู้ต้องขังชายหรือเจ้าพนักงานชาย เข้าไปในเขตควบคุมต้องขังผู้ต้องขังหญิง เว้นแต่ (1) มีกรณีฉุกเฉินซึ่งจำเป็นต้องเข้าไประงับเหตุ และ (2) เจ้าพนักงานระดับพัสดีขึ้นไปเข้าไปในเวลากลางวันพร้อมกับบุคคลอื่นอีกอย่างน้อย 2 คนเข้าไปด้วย และมีหน้าที่ราชการ

หากจะพิจารณาหลักเกณฑ์การปฏิบัติและการคุ้มครองต่อผู้ต้องขังในแง่ของสิทธิต่าง ๆ ก็อาจกล่าวได้ว่า กฎหมาย และระเบียบต่าง ๆ ส่วนใหญ่ของไทยมีความสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ มีระเบียบเพียงส่วนน้อยที่ไม่สอดคล้องและต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำ [45] อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังเป็นปัญหาในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในเมืองไทยก็คือ สภาพของเรือนจำและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งการใช้ดุลพินิจในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังซึ่งบางครั้งไม่เคารพสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน หรือการมีทัศนคติเป็นปฏิปักษ์ต่อสิทธิมนุษยชน และไม่รับรู้สิทธิของผู้ต้องขัง รวมทั้งข้อจำกัดของรัฐในด้านการขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร และการฝึกอบรม เจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งปัญหาเหล่านี้มีความสำคัญซึ่งต้องใช้มาตรการต่าง ๆ แก้ไขไปพร้อม ๆ กัน ไม่เพียงแต่การแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย แต่จำต้องปรับปรุงทัศนคติ อบรมให้ความรู้ ส่งเสริมและวางมาตรการต่าง ๆ ในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังทั้งระยะสั้นและระยะยาว

กล่าวโดยสรุป สิทธิมนุษยชนทางอาญาในปัจจุบันได้มีการรับรองไว้ทั้งในระดับระหว่างประเทศและระดับภายในประเทศ คือ ในกฎหมายประเทศต่าง ๆ รวมทั้งกฎหมายไทยด้วย กล่าวคือ ในระดับระหว่างประเทศ ได้มีการรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และในเอกสารรับรอง

---

[45] ประธาน วัฒนวาณิชย์, <u>สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย</u>, หน้า 425.

อื่น ๆ ส่วนในระดับประเทศ ได้มีการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายอื่น ๆ ในประเทศต่าง ๆ

โดยภาพรวมแล้วกล่าวได้ว่า ปัจจุบันประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ส่วนมากได้บัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนทางอาญาไว้ค่อนข้างจะใกล้เคียงกับมาตรฐานสากลที่ปรากฏในสาส์นระดับระหว่างประเทศ โดยเฉพาะมีการรับรองสิทธิต่าง ๆ ที่สำคัญและเป็นหลักสากลไว้ค่อนข้างตรงกัน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้ต้องขัง เช่น สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ สิทธิในการมีทนาย สิทธิที่จะได้รับแจ้งข้อกล่าวหา สิทธิในการมีล่าม สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผยรวดเร็ว เป็นต้น โดยที่กฎหมายของแต่ละประเทศอาจบัญญัติรับรองแตกต่างกันในรายละเอียดเรื่องต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศต่าง ๆ จะมีกฎหมายรับรองสิทธิมนุษยชนทางอาญาไว้สมบูรณ์เพียงใดก็ตาม หากไม่มีการบังคับใช้กฎหมายเหล่านั้นให้บังเกิดผลจริงจัง ประชาชนก็คงยังไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิ การบังคับใช้กฎหมายให้บังเกิดผลจริงจัง อาจกระทำได้โดยหลายวิธี เช่น

1. โดยผ่านองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น ผู้ตรวจการรัฐสภาหรือออมบุดสแมน
2. โดยผ่านองค์กรในกระบวนการยุติธรรมฝ่ายบริหาร คือ ตำรวจ อัยการ และราชทัณฑ์
3. โดยผ่านองค์กรตุลาการ คือ ศาล

นอกจากนั้น การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนนั้นได้พัฒนาความคิดไปว่าจำเป็นต้องมีทั้งการ "ส่งเสริม" และ "คุ้มครอง" ควบคู่กันไปจึงจะกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกลไกต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันเน้นหนักด้านการคุ้มครอง กล่าวคือ จะเข้าไปดำเนินการต่อเมื่อมีกรณีการละเมิดสิทธิมนุษยชนแล้ว แต่ทางด้านการส่งเสริมและประสานงานระหว่างองค์กรภาครัฐและเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศยังไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง

ปัจจุบันสหประชาชาติได้รณรงค์ให้มีการจัดตั้งกลไกระดับชาติด้านการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขึ้นโดยเฉพาะในแต่ละประเทศ เพื่อให้เป็นแกนกลางของกลไกที่ทำหน้าที่ทั้งด้านการส่งเสริมและคุ้มครอง สนับสนุนกลไกที่มีอยู่แล้วเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนสามารถปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังจะได้กล่าวถึงละเอียดในบทถัดไป